

Ελβετικές
αρχαιολογικές
έρευνες στην
Ελλάδα

Swiss
Archaeology
in Greece -
News from
the Field

2024

Impressum

Έκδοση: Ελβετική Αρχαιολογική Σχολή στην Ελλάδα (ΕΑΣΕ)
Σκαραμαγκά 4B, 104 33 Αθήνα
E-mail: info@esag.swiss
www.esag.swiss, www.facebook.com/esag.swiss, www.instagram.com/esag.swiss
Σχεδιασμός και σύνταξη: Thierry Theurillat, Δάφνη Βλαντή και Tobias Krapf
Μεταφράσεις: Δάφνη Βλαντή
Τυπώθηκε σε 1500 αντίτυπα
Licence Creative-Commons: CC BY-SA 4.0
© 2024 Ελβετική Αρχαιολογική Σχολή στην Ελλάδα

Published by the Swiss School of Archaeology in Greece (ESAG)
Skaramanga Street 4B, GR-104 33 Athens, Greece
E-mail: info@esag.swiss
www.esag.swiss, www.facebook.com/esag.swiss, www.instagram.com/esag.swiss
Concept/Editors: Thierry Theurillat, Daphne Vlanti and Tobias Krapf
Translation: Daphne Vlanti
Copies in print: 1500
Licence Creative-Commons: CC BY-SA 4.0
© 2024 Swiss School of Archaeology in Greece

DOI 10.5281/zenodo.13933071

Πνευματική ιδιοκτησία εικόνων - Photo and Illustration Credits

Εικόνες και σχέδια: ΕΑΣΕ, πλην διαφορετικής μνείας
Photos and illustrations: ESAG, unless otherwise specified
Jérôme André (3, 6, 7, 9, 27), Patrizia Birchler Emery (18), Λεωνίδας Βοκοτόπουλος (8), Chloé Chezeaux (3, 12-14), Tobias Krapf (1, 8, 21, 24, 27), Νικόλαος Γιαννουλάκης (18, 19), Octopus (16, 17, 27), Claudio Pacheco Martins (15), Χριστίνα Παγώνη (10, 22), Tamara Saggini (3, 11, 23, 27), Thierry Theurillat (9, 20), Tommy Vettor (27).

Στο εξώφυλλο: Ανασκαφή του μυκηναϊκού χώρου στην κορυφή του Ελλανίου Όρους στην Αίγινα (Tobias Krapf)
Cover photo: Excavation of the Mycenaean site on top of Mount Hellanion Oros on Aegina (Tobias Krapf)

Περιεχόμενα | Table of contents

Εισαγωγή | Introduction

- 4 Χαιρετισμός του Διευθυντή
Director's foreword, *S. Fachard*

Ανασκαφές και μελέτες | Field and museum studies

- 6 Αίγινα, Ελλάνιον Όρος, *Σ. Χρυσουλάκη - Τ. Krapf - Α. Βοκοτόπουλος - Σ. Μιχαλοπούλου - J. André*
- 9 Ανασκαφές στο Αρτεμίσιο της Αμαρύνθου, *S. Fachard - Α. Γ. Σίμωσι - Τ. Krapf - Τ. Saggini - Ο. Κυριαζή - J. André - S. Verdan - T. Theurillat*
- 12 Επιφανειακή έρευνα μεταξύ Ερέτριας και Αμαρύνθου, *S. Fachard - Α. Γ. Σίμωσι - C. Chezeaux*
- 15 Υποβρύχια έρευνα στον αρχαίο λιμένα της Ερέτριας, *S. Fachard - Ε. Σπ. Μπάνου*
- 18 Αντικύθηρα, οι έρευνες το 2024, *Α. Γ. Σίμωσι - L. Baumer*
- 20 Αμαρυσία Άρτεμις, σχολικές τάξεις και κοινό, *Χ. Παγώνη - C. Martini - Τ. Krapf - Μ.-Ν. Κουτσούκου - Δ. Βλαντή*
- 22 Μακροχρόνιες έρευνες: διασταυρούμενα πορτραίτα τριών ερευνητριών, *Κ. Κατσαρέλια - P. Maillard - D. Ackermann*

Οργάνωση | Organisation

- 24 Συμβούλιο του Ιδρύματος και Συμβουλευτική Επιτροπή
Board of Trustees and Advisory Council
- 24 Συνεργάτες και επιστημονικά μέλη
Collaborators and Scientific Members

Νέα | News 2024

- 26 Δημοσιεύσεις και νέα
Publications and News

Πρόγραμμα | Programme 2025

- 27 Έρευνες πεδίου και εργασίες στο Μουσείο 2025
Field Research and Museum Studies in 2025

Χαιρετισμός του Διευθυντή Director's foreword

Sylvian Fachard

Οι δραστηριότητες της Ελβετικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Ελλάδα το 2024

Κάτω από τον ήλιο του Ιουλίου, τα τελευταία χτυπήματα της αξίνας και του μυστηριώδη προαναγγέλλουν την προσωρινή αναστολή των ανασκαφικών δραστηριοτήτων στο Αρτεμίσιο της Αμαρύνθου μετά από δεκατρείς συνεχόμενες περιόδους (2012-2024). Τα εργαλεία του πεδίου δίνουν τώρα τη θέση τους στα νυστέρια, τις μπατονέτες και τα ηλεκτρολόγια των υπολογιστών, ενώ οι ανασκαφείς επιστρέφουν στο Μουσείο και τη βιβλιοθήκη. Η ερευνητική αρχαιολογική εργασία ξεκινά με τη μελέτη και τη δημοσίευση των ευρημάτων. Μια ημέρα ανασκαφής απαιτεί τουλάχιστον 20 ημέρες μελέτης! Αν κάνετε λοιπόν τα μαθηματικά, η αρχαιολογία απαιτεί πολύ χρόνο... Απαιτεί συγκεκριμένο οργανωτικό πλαίσιο, παρακολούθηση και συνεχή οικονομική υποστήριξη για τη συντήρηση, την αξιοποίηση και την προβολή κάθε στοιχείου της έρευνας. Μόνο η μελέτη των ευρημάτων από τον λεγόμενο τομέα των ναών απαιτεί τη συνεργασία δεκάδων ερευνητών από όλο τον κόσμο. Με την πάροδο των ετών, η ΕΑΣΕ δημιούργησε υπομονετικά ένα ισχυρό δίκτυο που θα επιτρέψει τη δημοσίευση, ελπίζουμε στο εγγύς μέλλον, των αρχαιότερων καταλοίπων του Αρτεμυσίου. Η διαδικασία αυτή της δημοσίευσης βρίσκεται ήδη σε καλό δρόμο, αφού το τέλος του 2024 προβλέπει την έκδοση του πρώτου τόμου της νέας σειράς «AMARYNTHOS». Η τιμή αυτή ανήκει φυσικά στον Denis Knoepfler, ο οποίος θα δημοσιεύσει ένα διάταγμα στο οποίο αναφέρονται το ιερό και οι θεομοί της πόλης.

Αν και τα τελευταία χρόνια τα φώτα έχουν στραφεί στις ανασκαφές στην Αμάρυνθο, οι μακροχρόνιες έρευνες συνεχίζονται και στην Ερέτρια. Μια επισκόπηση αυτών των ερευνών βρίσκεται στο τέλος αυτού του τεύχους, με την παρουσίαση των προφίλ τριών ερευνητριών της Σχολής. Άλλες μελέτες βρίσκονται επίσης σε εξέλιξη, ιδίως για την προϊστορική (Sylvie Müller), την κλασική (Claudia Gamma) και τη ρωμαϊκή (Simone

Zurbriggen) κεραμική. Είναι όμως κυρίως η αρχαϊκή κεραμική της Ερέτριας που βρίσκεται στο προσκήνιο με την επικείμενη δημοσίευση της διατριβής της Tamara Saggini στον τόμο XXVI της συλλογής «ERETRIA». Η εργασία αυτή προσφέρει μια πλούσια επισκόπηση της κεραμικής του 6ου και των αρχών του 5ου αιώνα π.Χ.

Ταυτόχρονα, συνεχίζεται η εκπαιδευτική και ερευνητική αποστολή της ΕΑΣΕ. Φέτος, Ελβετοί φοιτητές κατάφεραν να βελτιώσουν τις δεξιότητές τους στην κεραμική, τα μικροευρήματα και την αρχιτεκτονική, χάρη σε μια σειρά πρακτικών ασκήσεων. Στο πεδίο, άλλα σημαντικά έργα πραγματοποιήθηκαν υπό την αιγίδα της ΕΑΣΕ, τόσο στην Εύβοια όσο και αλλού στο Αιγαίο: οι επιφανειακές έρευνες μεταξύ Ερέτριας και Αμαρύνθου συνεχίστηκαν, ενώ οι ανασκαφές στο Ελλάνιον Όρος στην Αίγινα προσέφεραν, για άλλη μια χρονιά, συναρπαστικές πληροφορίες για την κατοίκηση του νησιού μεταξύ της εποχής του Χαλκού και της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου. Παράλληλα, στα Αντικύθηρα, οι υποβρύχιες ανασκαφές συνέχισαν να φέρνουν στην επιφάνεια στοιχεία του περίφημου ναυαγίου και του φορτίου του. Το 2024 σηματοδότησε επίσης την επανέναρξη των δραστηριοτήτων πεδίου στην Ερέτρια, με ένα τριετές πρόγραμμα έρευνας και μελέτης των καταλοίπων του αρχαίου λιμένα της. Χάρη στη συνεργασία με την Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων και το Ίδρυμα Octopus, καταδυόμενοι αρχαιολόγοι και δύτες καθάρισαν και τεκμηρίωσαν τμήματα των αρχαίων λιμενικών εγκαταστάσεων αλλά και των οχυρώσεων που τις προστάτευαν. Η αρχαιολογία σημειώνει επίσης σημαντική επιστημονική πρόοδο μακριά από το πεδίο. Στο εργαστήριο, οι επιστήμονες με τις λευκές ρόμπες υλοποιούν το πρόγραμμα αρχαίου DNA που διεξάγεται σε συνεργασία με τη Σχολή Βιολογίας του Πανεπιστημίου της Λωζάννης. Η έρευνα αυτή έχει ήδη δώσει μερικά αξιοσημείωτα πρώτα αποτελέσματα σχετικά με την ταυτότητα των αρχαίων πληθυσμών της Ερέτριας, από την εποχή του

Χαλκού έως την Ύστερη Ρωμαϊκή περίοδο. Η συμβολή των επιστημών της ζωής και της γης επιτρέπει έτσι στους αρχαιολόγους να θέσουν νέα ερωτήματα και να αναπτύξουν μια πιο τεκμηριωμένη και ολοκληρωμένη συζήτηση γύρω από το παρελθόν.

1964-2024

Το 2024 σηματοδοτεί την εξηκοστή επέτειο από την έναρξη των ελβετικών ανασκαφών στην Ερέτρια. Το έτος αυτό μας δίνει λοιπόν την ευκαιρία να θυμηθούμε τον οραματικό και πρωτοποριακό ρόλο που διαδραμάτισαν οι προκάτοχοί μας, Karl Schefold και Lily Kahil για την ελβετική πλευρά, όπως και ο Ιωάννης Παπαδημητρίου και ο Βασίλης Πετράκος για την ελληνική πλευρά. Χωρίς τις συνδυασμένες προσπάθειές τους, η ελβετική αρχαιολογία στην Ελλάδα δεν θα ήταν αυτό που είναι σήμερα.

Το 2025 θα είναι επίσης η πεντηκοστή επέτειος της Ελβετικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Ελλάδα, της μόνιμης ελβετικής αρχαιολογικής αποστολής εκτός της χώρας, χωρίς την οποία θα ήταν αδύνατη η διεξαγωγή φιλόδοξων ελβετικών ανασκαφών και ερευνών στην Ελλάδα.

Ευχαριστίες

Ο χώρος εδώ δεν επαρκεί για να ευχαριστήσουμε όλους τους φορείς και τα άτομα που υποστήριξαν τις δραστηριότητες της Σχολής. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στο Ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού, στην Ελβετική Συνομοσπονδία, στο Εθνικό Ταμείο της Ελβετίας για την Επιστημονική Έρευνα, στο Ίδρυμα του Πανεπιστημίου της Λωζάννης, στο Καντόνι του Βω, στα Ίδρυματα Ευάγγελου Πιστιόλη, Σταύρου Νιάρχου και ΚΙΚΠΕ, καθώς και στο φιλανθρωπικό Ίδρυμα της οικογένειας Sandoz. Είμαστε επίσης ιδιαίτερα ευγνώμονες στους Έλληνες συνεργάτες μας για την γόνιμη συνεργασία τους στο πεδίο και στο Μουσείο, και ιδίως στην Αγγελική Γ. Σίμωσι, τη Στέλλα Χρυσουλάκη και την Ελένη Σπ. Μπάνου.

Ευχαριστήρια – Acknowledgments

Υπουργείο Πολιτισμού – Hellenic Ministry of Culture, *Λίνα Μενδώνη*

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς – Directorate of Antiquities in the Greek Ministry of Culture, *Ολυμπία Βικάτου (Γενική Διευθύντρια)*

Τμήμα Εποπτείας Ελληνικών και Αλλοδαπών Επιστημονικών Ιδρυμάτων και Συντονισμού Θεμάτων Διεθνών Συνεργασιών και Οργανισμών – Department of Foreign Schools, *Κωνσταντίνια Μπενίση (Προϊσταμένη), Σοφία Σπυροπούλου*

Εφορεία Αρχαιοτήτων Ευβοίας – Ephorate of Antiquities of Euboea, *Δημήτριος Χριστοδούλου (Προϊστάμενος), Όλγα Κυριαζή, Φανή Σταυρούλακη, Σταυρούλα Παρίση*

Εφορεία Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων – Ephorate of Antiquities of Piraeus and Islands, *Ανδρέας Δάρλας (Προϊστάμενος), Σοφία Μιχαλοπούλου*

Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων – Ephorate of Underwater Antiquities, *Δημήτρης Κουρκουμέλης*

Ελβετική Πρεσβεία στην Ελλάδα – Embassy of Switzerland in Greece, *A.E. Stefan Estermann*

Πρεσβεία της Ελλάδος στη Βέρνη – Embassy of Greece in Switzerland, *A.E. Αικατερίνη Σιμοπούλου*

Δημαρχείο Ερέτριας – Municipality of Eretria, *Νίκας Γουρής*

Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Περιφερειακή Ενότητα Ευβοίας – Prefecture of Central Greece, regional district of Euboea, *Γιώργος Κελαϊδής*

Πολιτιστικός Σύλλογος Αμαρύνθου – Cultural Association of Amarnthos, *Λεονάρδος Μπιλάλης*
Εξωραϊστικός σύλλογος Αμαρύνθου «Το Γεράνι» – Gerani Association, *Κώστας Φραγκουλόπουλος*

Χορηγοί και Υποστηρικτές – Donors and patrons

Εθνικό Ταμείο της Ελβετίας για την Επιστημονική Έρευνα – Swiss National Science Foundation

Ομοσπονδιακό Υπουργείο Οικονομικών, Παιδείας και Έρευνας της Ελβετίας – Federal Department of Economic Affairs, Education and Research

Ομοσπονδιακή Γραμματεία Εκπαίδευσης, Έρευνας και Καινοτομίας της Ελβετίας – State Secretariat for Education, Research and Innovation

Πανεπιστήμιο της Λωζάννης και άλλα Ελβετικά Πανεπιστήμια – University of Lausanne and other Universities in Switzerland

Ίδρυμα Σ. Νιάρχος, Ίδρυμα ΚΙΚΠΕ, Φιλανθρωπικό Ίδρυμα της οικογένειας Sandoz, Ίδρυμα Ευάγγελος Πισιόλης, Καντόνι του Βω, Ίδρυμα για του Παν/μίου της Λωζάννης, Ίδρυμα Isaac Dreyfus-Berheim, Ίδρυμα Θεόδωρου Λαγώνικου, Ίδρυμα Αφεντούλη

The activities of the Swiss School of Archaeology in Greece in 2024

Under the blazing July sun, the final actions of pickaxes and trowels signal the temporary cessation of excavations at the Artemision of Amarnthos after a stretch of thirteen consecutive seasons (2012–2024). The excavators go back to the museums and libraries, trading their field instruments for scalpels, cotton swabs, and computer keyboards. Archaeology's shadow work begins: the analysis and publication of discoveries. Each day dedicated to excavation demands at least 20 days of study. Do the math, archaeology is a lengthy process... It also requires constant monitoring and financial support to restore, exploit, and present every investigation element. The temple sector alone requires the collaboration of dozens of researchers from around the world. Over the years, the ESAG has diligently developed a reliable framework that should facilitate publication. The first volume of the new AMARNTHOS series will be released at the end of 2024. The distinction is rightfully awarded to Denis Knoepfler, who publishes an important decree found in the Sanctuary and delivers a masterly account of the complex history of Euboea at the turn of the 4th century BC.

Despite the recent focus on Amarnthos, ongoing studies have remained active at Eretria. A summary highlighting three researchers' portraits can be found at the end of this publication. Other studies are in progress, in particular on Prehistoric (Sylvie Müller), Classical (Claudia Gamma) and Roman (Simone Zurbriggen) pottery. We eagerly await in 2024 the release of Tamara Saggini's monograph, featured in volume XXVI of the ERETRIA series, that explores the Archaic pottery from Eretria and sheds new light on a key chapter in the history of the city when it was taken over by the Persian army.

At the same time, the School's training and research mission continues. This year, several internships enabled Swiss students to perfect their skills in pottery, small finds, and architecture. The ESAG oversaw several projects in the field, both in Euboea and in other Aegean locations: the Eretria-Amarnthos Survey Project continued its work, and excavations on Mount Hellanion Oros in Aegina once again revealed compelling information regarding the island's settlement from the Bronze Age to the Early Iron Age. At Antikythera, underwater

excavations continue to bring elements of the famous shipwreck and its cargo to the surface. The year 2024 also marks the return of on-site research at Eretria, as a three-year project begins to investigate and document the ancient harbor. Thanks to the collaboration with the Ephorate of Underwater Antiquities and the Octopus Foundation, divers cleaned and recorded portions of the harbor's facilities and the fortifications that protected them.

Archaeological research is advancing in laboratory contexts as well as in the field. The Eretria ancient DNA project, conducted in collaboration with the University of Lausanne's Department of Computational Biology, has produced noteworthy early results concerning the identities of ancient Eretrian populations from the Bronze Age to the Late Roman period.

1964–2024

The year 2024 marks the sixtieth anniversary of the start of Swiss excavations at Eretria. It is an opportunity to recall the visionary and pioneering role played by our predecessors, Karl Schefold and Lily Kahil on the Swiss side, and Ioannis Papadimitriou and Vasilis Petrakos on the Greek side. Without their joint efforts, Swiss archaeology in Greece would not be what it is today.

In terms of anniversaries, 2025 will mark the 50th anniversary of the Swiss School of Archaeology in Greece, the only permanent Swiss archaeological mission outside the country's borders, without which, it should be remembered, it would be impossible to carry out ambitious Swiss excavations and research in Greece.

Acknowledgements

There is not enough space here to thank all the institutions and individuals who have supported the activities of the School. Special mention should be made of the Hellenic Ministry of Culture, the Swiss Confederation (SERI), the Swiss National Science Foundation, the University of Lausanne Foundation, the Canton of Vaud, the Evangelos Pistiolis Foundation, the Stavros Niarchos Foundation, the KIKPE Foundation and the Sandoz Family Philanthropic Foundation. We are also very grateful to our Greek partners for their fruitful collaboration in the field and in the museum, in particular Angeliki G. Simosi, Stella Chrysoulaki and Eleni Sp. Banou.

Αίγινα, Ελλάνιον Όρος

Στέλλα Χρυσουλάκη – Tobias Kraff – Λεωνίδας Βοκοτόπουλος – Σοφία Μιχαλοπούλου – Jéréôme André

Το 2024, η ομάδα του ελληνο-ελβετικού ερευνητικού προγράμματος πραγματοποίησε ανασκαφή και επιφανειακή έρευνα στο νότιο τμήμα της Αίγινας. Στην κορυφή του Ελλανίου Όρους, όπου κάποτε υπήρξε ένα ιερό του Δία, οι ανασκαφές επικεντρώθηκαν σε μια περιοχή με οικοδομικά κατάλοιπα του τέλους της Εποχής του Χαλκού, ενώ η επιφανειακή έρευνα έδωσε σημαντικές πληροφορίες για τη διαχρονική χρήση της περιοχής, από το τέλος της Νεολιθικής έως το πρόσφατο παρελθόν.

Ο οικισμός καταφυγής στην κορυφή του βουνού

Η αφιέρωση στον Δία της δεσποζουσας βουνοκορυφής, όπου σήμερα στέκεται ένα ξωκκλήσι της Ανάληψης, είναι εύκολα κατανοητή από τον σημερινό επισκέπτη. Πιο πολύ όμως εκπλήσσουν τα κατάλοιπα του οχυρωμένου

οικισμού του τέλους της Εποχής του Χαλκού, της φάσης δηλαδή αμέσως μετά την κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού, που ανασκάπτονται από το 2021. Χάρη στην ανασκαφή του 2024, είναι πλέον σαφές ότι το κτίσμα με τα πολυάριθμα αποθηκευτικά και μαγειρικά σκεύη που είχε αποκαλυφθεί κατά τις προηγούμενες περιόδους δεν έστεκε μόνο του στο χώρο και οτι υπήρξαν σε αυτό το τμήμα της θέσης πάνω από μια οικοδομική φάση.

Στο δεύτερο κτίριο, που εντοπίστηκε δίπλα ακριβώς στο ήδη γνωστό, βρέθηκαν επίσης θραύσματα μεγάλων αποθηκευτικών αγγείων, ορισμένα με πλαστικό διάκοσμο. Άλλα ορθογώνια κτίρια στη δυτική πλευρά, τα λείψανα των οποίων είναι ακόμη ορατά, μπορούν πιθανώς επίσης να χρονολογηθούν στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού, όπως και το κυκλώπειο οχυρωματικό τείχος.

Η συνέχιση της ανασκαφής στο ήδη γνωστό κτίριο έδωσε νέα στοιχεία για τις συνθήκες ζωής των ανθρώπων της εποχής, καθώς ήρθαν στο φως πολυάριθμα αγγεία οικιακής χρήσης, συμπεριλαμβανομένης της έβδομης τουλάχιστον τριποδικής μαγειρικής χύτρας. Παράλληλα, οι πίθοι, κατεχοχόν αγγεία αποθήκευσης, εντοπίστηκαν κατά μήκος των τριών από τους τέσσερις τοίχους του κτιρίου, μαρτυρώντας τη μέριμνα για την εξασφάλιση και συντήρηση των τροφίμων.

Ένας μυκηναϊκός τάφος στην κορυφή του Ελλανίου Όρους

Σε ένα μικρό λάκκο, ο οποίος είχε ανοιχθεί, κάτω από το δάπεδο του κτιρίου, βρέθηκε ο σκελετός ενός ενήλικα και ενός μικρού παιδιού. Προς το παρόν, αυτός είναι ο μοναδικός τάφος που έχει εντοπιστεί στην κορυφή

Το Ελλάνιο Όρος από τα δυτικά. Δεξιά η Μεγάλη Κορυφή και μπροστά της το χωριό Βλάχηδες με την αρχαία θέση στις αναβαθμίδες. Στο βάθος η Αττική και πίσω της το όρος Όχη στην Εύβοια — Mount Hellanion Oros seen from the west, with Megali Koryphi on the right and, between the two peaks, the village of Vlachides and the diachronic site on the terraces. In the background, Attica and, behind it, Mount Ochi in Euboea

Αίγινα, Ελλάνιον Όρος

Αίγινα, Ελλάνιον Όρος 2024

Το ερευνητικό πρόγραμμα είναι μια συνεργασία μεταξύ της ΕΑΣΕ και της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων, υπό τη διεύθυνση των Σ. Χρυσουλάκη και Τ. Κραφ. Οι Λ. Βοκοτόπουλος, Σ. Μιχαλοπούλου και J. André συμμετέχουν επίσης στην ανασκαφή και στην επιφανειακή έρευνα. Το πρόγραμμα υποστηρίζεται επιστημονικά από τον F. De Polignac. Το 2024, εργάστηκαν στο έργο οι φοιτητές και φοιτήτριες: J. Da Rocha Baptista, C. Baud, M. Delacruz, C. Galtier, N. Jost, I. Kutlesovski, S. Mikheeva, Π. Πρίονα, S. Schertenleib και K. Thurre, ενώ οι C. Pacheco Martins και Η. Βικτωράτου βοήθησαν για λίγες ημέρες. Στην ανασκαφή εργάστηκαν επίσης οι Α. Κουλικούρδης και Μ. Κατσούλης. Θα θέλαμε να εκφράσουμε τις θερμές μας ευχαριστίες σε όλους, όπως και στο Ίδρυμα της ΕΑΣΕ για την χρηματοδότηση της έρευνας.

Υστερομυκηναϊκά αγγεία κατά χώραν — Late Mycenaean vases in situ

Επιφανειακή έρευνα στα δυτικά του Ελλανίου Όρους. Δεξιά η θέση του τέλους της 4ης και των αρχών της 3ης χιλιετίας π.Χ. — Survey to the west of the Hellanion Oros. On the right, the site dating from the end of the 4th - beginning of the 3rd millennium BC.

του βουνού. Η ανθρωπολογική ανάλυση των οστών αναμένεται να δώσει περαιτέρω πληροφορίες για τους νεκρούς.

Δύο νέες προϊστορικές θέσεις

Η επιφανειακή έρευνα που διεξάγεται παράλληλα με την ανασκαφή αποσκοπεί στην ένταξη της θέσης στην κορυφή του Ελλανίου Όρους στο περιβάλλον τοπίο. Κατά το 2024 ολοκληρώθηκαν οι εργασίες στα δυτικά, όπου διερευνήθηκαν οι πλαγιές γύρω από το οροπέδιο με τον παλαιό ελαιώνα. Στην συνέχεια η έρευνα επικεντρώθηκε στην περιοχή γύρω από το εγκαταλελειμμένο χωριό Κανάκηδες και την γειτονική υστερομυκηναϊκή οχύρωση της Μεγάλης Κορυφής. Η σχέση αυτής της θέσης με εκείνη στην κορυφή του Ελλανίου Όρους δεν έχει ακόμη αποσαφηνιστεί. Κατά την έρευνα ανακαλύφθηκαν δύο νέες προϊστορικές θέσεις.

Συγκεκριμένα, η παρουσία κεραμικής του τέλους της Νεολιθικής ή/και των αρχών της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού σε μια βραχώδη κορυφή δυτικά του Ελλανίου Όρους, υποδεικνύει ότι εκεί εντοπιζόταν ο πρωιμότερος οικισμός της περιοχής. Η κατοίκηση σε απόκρημνα, φυσικά οχυρά εξάρματα υπήρξε ιδιαίτερα διαδεδομένη στο νότιο νησιωτικό Αιγαίο μεταξύ του τέλους της 4ης και των αρχών της 3ης χιλιετίας π.Χ.

Μία ακόμη περιοχή με σύγχρονες επίπεδες και πλατιές ξερολιθιές, κοντά στο χωριό Βλά-

ηδες, μεταξύ του Ελλανίου Όρους και της Μεγάλης Κορυφής, μοιάζει να κατοικήθηκε επί μακρόν, το αργότερο από τους Μυκηναϊκούς χρόνους. Επομένως, οι δύο αυτές θέσεις δεν ήταν απομονωμένες.

Πρώτες ύλες και πόσιμο νερό

Δύο σημαντικά ερωτήματα προέκυψαν κατά την διερεύνηση της περιοχής: η διασφάλιση πρώτων υλών και η παροχή νερού. Το 2024, εντοπίστηκαν πέντε ακόμη «σουβάλες», φυσικές κοιλότητες συμπληρωμένες πλευρικά με τοίχους, που διαδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο για την παροχή ύδατος.

Οι αιγινήτικες μυλόπετρες από ηφαιστιακό ανδεδίτη αποτελούσαν ήδη από την εποχή του Χαλκού σημαντικό εξαγωγικό προϊόν. Φέτος, διερευνήθηκε ένα εκτεταμένο λατομείο όπου βρέθηκαν ημιτελείς νεότερες μυλόπετρες. Ωστόσο, η παρουσία οψιανού και κλασικής κεραμικής υποδηλώνει ότι η χρήση της περιοχής άρχισε πολύ νωρίτερα.

Προοπτικές

Για το μεγαλύτερο τμήμα της πολυτάραχης ιστορίας της, το κέντρο της Αίγινας βρισκόταν στο σημερινό λιμάνι. Ωστόσο, ο οικισμός ήταν οργανικά συνδεδεμένος με την υπόλοιπη νήσο, από όπου προμηθεύονταν γεωργικά προϊόντα και πρώτες ύλες. Ιερά αναπτύχθηκαν στα πλέον απομακρυσμένα σημεία της νήσου και όταν η πολιτική κατάσταση το κα-

θιστούσε αναγκαίο οι κάτοικοι αποσύρονταν σε ασφαλέστερες ζώνες, είτε στο Ελλανιον Όρος είτε, κατά τον Μεσαίωνα, στην Παλαιόχωρα. Η διερεύνηση της νότιας Αίγινας συμβάλλει επομένως σημαντικά στην καλύτερη κατανόηση της ιστορικής διαδρομής της νήσου αυτής, που βρίσκεται στην καρδιά του Σαρωνικού. Τα αποτελέσματα των εργασιών του 2024 είναι ενδεικτικά του πλήθους των πληροφοριών που ακόμη μπορούν να έλθουν στο φως από την συνέχιση της ανασκαφής και των επιφανειακών ερευνών.

Abstract

The five-year programme at Hellanion Oros on the island of Aegina features two main research axes: the excavation on the summit and the archaeological survey of the surrounding area at the southern tip of the island. During this fourth campaign, the work of the Greek-Swiss team focused on uncovering the remains of the fortified settlement of the Mycenaean period. Two buildings yielded numerous storage and cooking vessels, as well as a tomb. Furthermore, the surface survey revealed two new sites, one dating to the end of the 4th - beginning of the 3rd millennium BC, and one occupied in the Mycenaean period and in the 1st millennium BC, as well as a quarry.

Ανασκαφές στην Αμάρυνθο

Sylvian Fachard – Αγγελική Γ. Σίμωνι – Tobias Krapf – Tamara Saggini – Όλγα Κυριαζή – Jérôme André – Samuel Verdan – Thierry Theurillat

Η καλοκαιρινή εκστρατεία του 2024 στο Αρτέμιο, με την υποστήριξη του Εθνικού Ταμείου της Ελβετίας για την Επιστημονική Έρευνα (SNSF) και του SEFRI, σηματοδοτεί την τελευταία ανασκαφική περίοδο στον λεγόμενο τομέα των ναών πριν το ξεκίνημα μιας νέας ερευνητικής φάσης, αφιερωμένης στη μελέτη και τη δημοσίευση των ανακαλύψεων. Παρόλη την μικρότερη κλίμακα της ανασκαφής της φετινής χρονιάς, με τη συμμετοχή μιας μικρής μόνο ομάδας, ο ναός της Αρτέμιδος συνέχισε να αποκαλύπτει τα μυστικά του.

Ο ναός της Γεωμετρικής και Αρχαϊκής περιόδου

Το αψιδωτό σχήμα και οι επιβλητικές διαστάσεις (32 x 8 μ.) του πρώτου ναού (Κτ.14), που χτίστηκε προς το τέλος του 8ου αιώνα π.Χ., είχαν ήδη διαπιστωθεί από το 2023. Το κτίριο αυτό πήρε έτσι τη θέση του ανάμεσα στους αρχαιότερους μνημειακούς ναούς στον ελληνικό κόσμο, μαζί με εκείνους του Απόλλωνα στην Ερέτρια, της Ήρας στη Σάμο και της Αρτέμιδος στο Άνω Μαζαράκι (Αχαΐα). Μια ακόμη έκπληξη περίμενε την ανασκαφική ομάδα το 2024: η ανακάλυψη των θεμελίων ενός στρογγυλεμένου προστώου μπροστά από την ανατολική είσοδο του ναού. Άραγε αυτό το αρχιτεκτονικό στοιχείο, συμμετρι-

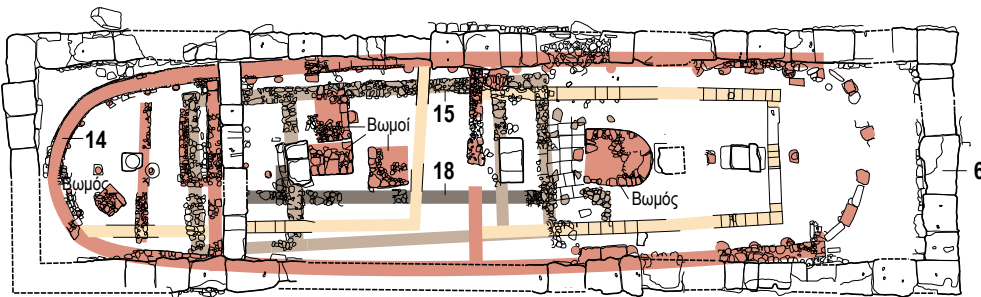

Το στρογγυλεμένο προστώο μπροστά από την είσοδο του ναού — The rounded porch at the front of the temple

κό με την αψίδα, χρονολογείται στην πρώτη φάση της κατασκευής του ή πρόκειται για μεταγενέστερη κατασκευή; Όποια και να είναι η απάντηση, είναι σίγουρο πως η προσθήκη του ενισχύει τη μνημειακότητα του κτιρίου.

Η ανασκαφή της αψίδας αποκάλυψε την πολυπλοκότητα των φάσεων κατασκευής

και χρήσης του ναού. Στο φως ήρθε πλούσιο υλικό που χρονολογείται στον 8ο και 7ο αιώνα π.Χ., μεταξύ των οποίων άφθονα αγγεία πόσης, άλλα ακέραια αγγεία, σφραγίδες σε σχήμα σκαραβαίου και με μορφή προσώπου, κοσμήματα και ανατολίτικα πήλινα ειδώλια από φαγεντιανή.

■ Μικηναϊκά κτίρια (12ος έως 10ος αιώνας π.Χ.) ■ Ανακατασκευή με τοίχους από ωμές πλίνθους (3ο τέταρτο του 8ου αιώνα π.Χ.)
 ■ 1ος Αρχαϊκός ναός (τέλος του 8ου αιώνα π.Χ.) □ 2ος Αρχαϊκός ναός (τέλος του 8ου αιώνα π.Χ.)

Κάτοψη των διαφορετικών φάσεων του ναού της Αρτέμιδος (2024) — Plan of the different phases of of the temple of Artemis (2024)

Σε συνδυασμό με αυτό το γεωμετρικό και αρχαϊκό υλικό, ανακαλύφθηκαν επίσης ορισμένα αντικείμενα κύρους που χρονολογούνται στη Μυκηναϊκή περίοδο, όπως ένα χάλκινο εγχειρίδιο με ελεφάντινη λαβή. Μαζί με ένα ειδώλιο τύπου «Τ» που βρέθηκε στα ανατολικά του ναού και μια πήλινη κεφαλή ταύρου που αποκαλύφθηκε το 2023, τα αντικείμενα αυτά, μιας άλλης εποχής, εγείρουν ερωτήματα: βρέθηκαν μήπως κατά χώραν κατά την κατασκευή του ναού και αφέθηκαν εκεί ή προήλθαν από αλλού; Μήπως μαρτυρούν τη συνέχεια των θρησκευτικών πρακτικών σε αυτό ακριβώς το σημείο; Τα ερωτήματα αυτά παραμένουν προς το παρόν αναπάντητα.

1 εκ.

Φοινικικός σφραγιδόλιθος (9ος-8ος αι. π.Χ.)
Phoenician seal (9th-8th c. BC.)

Κάτω από το ναό, μυκηναϊκά ευρήματα

Τα ερείπια ενός προγενέστερου κτιρίου (Κτ.15), που αποκαλύφθηκε στο εσωτερικό του ναού, εντοπίστηκαν ήδη από το 2020. Δύσκολο να χρονολογηθεί, το μεγάλο αυτό ορθογώνιο οικοδόμημα είχε αποδοθεί αρχικά στη Γεωμετρική περίοδο, χωρίς περισσό-

τερη ακρίβεια. Ωστόσο, οι ανασκαφές απέδειξαν ότι πρόκειται για ακόμη παλαιότερη κατασκευή, του τέλους της Μυκηναϊκής περιόδου, συγκεκριμένα της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ (1200-1050 π.Χ.). Μεταξύ των ελάχιστων ευρημάτων που μπορούν να συσχετιστούν με τη χρήση του κτιρίου είναι ένας μεγάλος κρατήρας. Δοκιμαστικές τομές στα υποκείμενα στρώματα αποκάλυψαν την ύπαρξη ενός ακόμη παλαιότερου κτιρίου (Κτ.18). Πρόκειται ενδεχομένως για ένα κτίριο μήκους τουλάχιστον δέκα μέτρων, που χρονολογείται το αργότερο στον 12ο αιώνα π.Χ.

Εν ολίγοις, τα κατάλοιπα της Μυκηναϊκής περιόδου, τα οποία οι ανασκαφείς αναζητούσαν μάταια στις πλαγίες του λόφου Παλαιοεκκλησιές, εμφανίστηκαν φέτος απροσδόκητα στην περιοχή του ναού. Είναι ακόμη πολύ νωρίς για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τη λειτουργία και τη χρήση τους, όπως και τη σημασία τους για την ιστορία της Αμαρύνθου. Αν και οι ανακαλύψεις αυτές θα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο ενός μελλοντικού ερευνητικού προγράμματος, η παρουσία τους υποδεικνύει ήδη τις προοπτικές της ανασκαφής των στρωμάτων που βρίσκονται κάτω από το ναό της Αρτέμιδος.

Η παλαιότερη φάση του προϊστορικού οικισμού

Οι τελευταίες ανασκαφές στις πλαγίες του λόφου Παλαιοεκκλησιές μας οδήγησαν σε εποχές πολύ πριν από τη Μυκηναϊκή περίοδο. Μετά την ανασκαφή προϊστορικών στρωμάτων σε βάθος σχεδόν τριών μέτρων, οι εργασίες έφτασαν στο φυσικό βράχο του λόφου το 2024. Ακριβώς σε αυτό το επίπεδο, αποκαλύφθηκε μεγάλη ποσότητα κεραμικής της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού (Πρωτοελλαδική Ι), δηλαδή γύρω στο 3000 π.Χ. Η περίοδος αυτή ήταν ήδη γνωστή στην Αμαρύνθο από ευρήματα σε ένα πηγάδι σε χαμηλότερο σημείο στις πλαγίες του λόφου. Είναι πλέον φανερό πως ο πρώτος οικισμός στην Αμαρύνθο χρονολογείται πριν από τουλάχιστον 5.000 χρόνια. Η ανακάλυψη αυτή προσφέρει μια συναρπαστική εικόνα της μακράς ιστορίας της ανθρώπινης κατοίκησης στην περιοχή.

Μυκηναϊκό εγχειρίδιο με ελεφάντινη λαβή
Mycenaean dagger with ivory handle

2 εκ.

Οργάνωση ανασκαφής (01.07-02.08.2024)

Διεύθυνση: S. Fachard, A. Γ. Σίμωσι
Επιστημονικοί Υπεύθυνοι: T. Krapf, S. Verdan, T. Theurillat
Υπεύθυνοι στο πεδίο: T. Saggini, T. Krapf, O. Κυριατζή
Βοηθός Υπευθύνων στο πεδίο: J. André
Διαχείριση αρχ. ευρ.: X. Παγώνη, N. Nicole, με τη συνδρομή των Α. Μηλιώνη και Π. Αμαραντίδη (Παν/μιο Ιωαννίνων)
Συνήρηση: X. Γιαννουλάπουλος, Γ. Κονσουλιδή, N. Θεοχάρους, M. Βλατά, E. Μπαντούνα, A. Γιαννικοπούλου, E. Τζαβέλα
Συμμετέχοντες στην ανασκαφή: F. Virgilio, E. Quintela Mimet, M. Fasel, C. Palthey (Παν/μιο Λωζάννης), S. Pedrazzini (Παν/μιο Ζυρίχης), A. Blondelle (Παν/μιο Poitiers)
Επικοινωνία αποτελεσμάτων: X. Παγώνη, M.-N. Κουτσούκου (ΕΑΣΕ)

Επιστημονικοί συνεργάτες: D. Knoepfler (Παν/μιο Neuchâtel), D. Ackermann (Παν/μιο Poitiers), P. Maillard (Παν/μιο Fribourg και ΕΑΣΕ), B. Pittet (ΕΑΣΕ), V. Boschloos (Παν/μιο Γάνδης), E. Αποστολά (Παν/μιο Αιγαίου), T. Καρκάνας, Δ. Ρούσσο, M. Γκούμα (ASCSA, Wiener Lab.), M. Ρούμπου (ΕΚΠΑ, Χαροκόπειο Παν/μιο), B. Dimova (Παν/μιο Πάντοβα), G. Klebinder-Gauss (Παν/μιο Σάλτσμπουργκ), E. Μαργαρίτη (Παν/μιο Κύπρου), A. Ηλιάδου (ΕΑΣΕ), A. Γκοτσίνας (ΕΦΑ Ηλείας), T. Θεοδωροπούλου (CNRS), Ph. Sapirstein (Παν/μιο Τορόντο), E. Κυριατζή, N. Müller (BSA Fitch Lab), A. Scarci, H. Baitinger (LEIZA), M. Spoerri Butcher (Oxford Ashmolean Museum), M. de Vals (Παν/μιο Σουβόνης και ΕΑΣΕ), T. Vettor (Εθνικό Μουσείο Φυσικής Ιστορίας, Παρίσι και ΕΑΣΕ).

Abstract

The 2024 summer excavation in the Artemision was the last campaign in the area of the temples before research enters a new phase, focusing on the study and publication of the finds. An important discovery this year was the rounded porch of the late 8th c. BC temple. Two older buildings of the Mycenaean period were uncovered beneath the temple's foundations. At the same time, the natural ground level was reached at the hill of Paleoekklisies after the excavation of 3m. of sediments, and yielded a large quantity of pottery of the Early Helladic I period, around 3000 BC.

Αμάρυνθος

Σε ένα νεύμα της Αρτέμιδος προς τους αρχαιολόγους, την τελευταία ημέρα της ανασκαφής αποκαλύφθηκε ένα όστρακο αρχαϊκού αγγείου με γραπτή επιγραφή, στην οποία διαβάζονται από δεξιά προς τα αριστερά τα πρώτα γράμματα του ονόματος της Αρτέμιδος («ARTEM...»). Μέχρι στιγμής, αυτό είναι το παλαιότερο γραπτό τεκμήριο που πιστοποιεί την παρουσία της θεάς σε αυτά τα μέρη.

Επιφανειακή έρευνα μεταξύ Ερέτριας και Αμαρύνθου

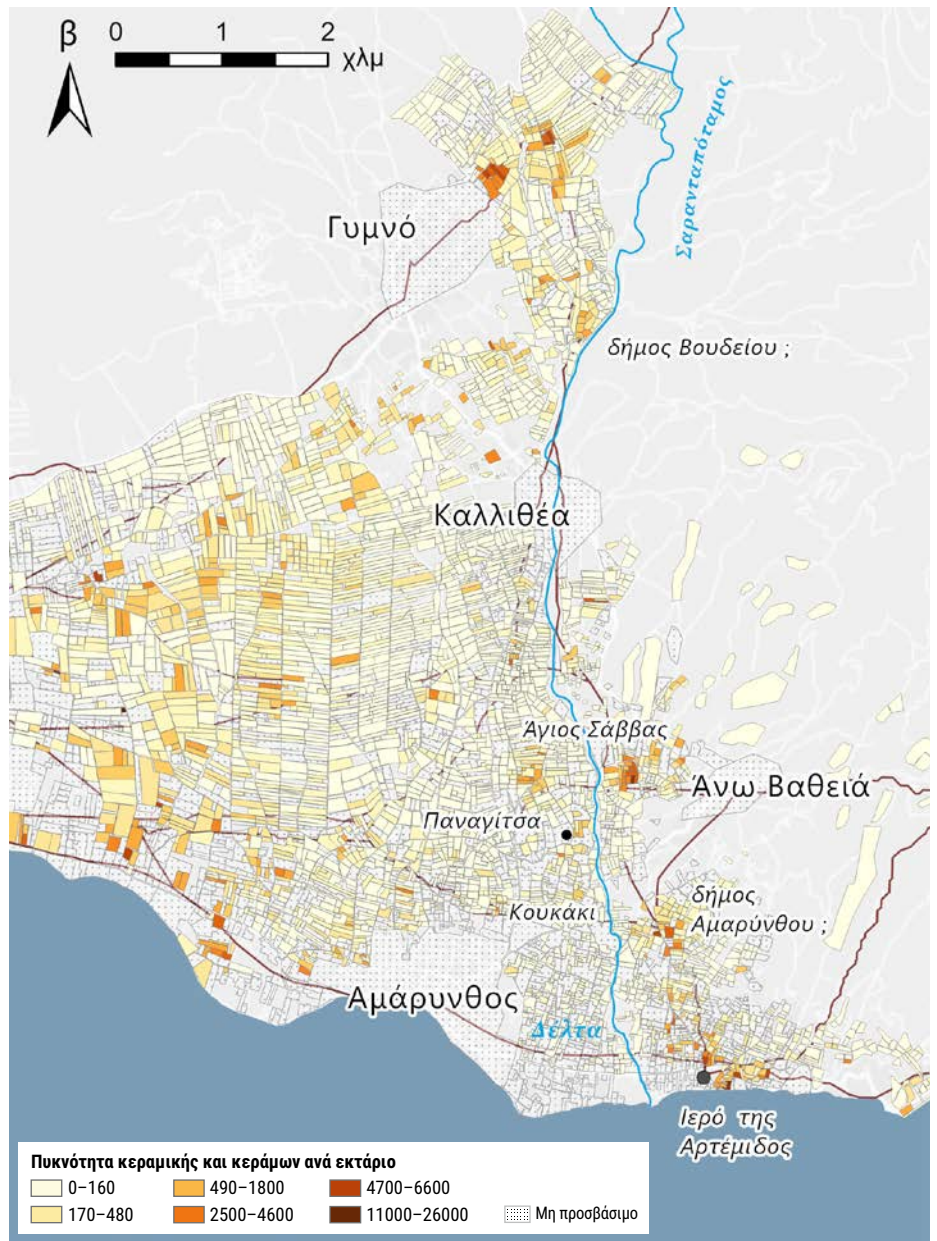
Sylvian Fachard – Αγγελική Γ. Σίμωνι – Chloé Chezeaux

Η συστηματική επιφανειακή έρευνα μεταξύ Ερέτριας και Αμαρύνθου (EASP: Eretria Amargynthos Survey Project) έχει ως στόχο τη μελέτη της ανθρώπινης κατοίκησης στην ερετριακή πεδιάδα από την Εποχή του Χαλκού έως την Ύστερη Βυζαντινή περίοδο. Σημαντικός άξονας της έρευνας αυτής είναι επίσης η ένταξη του ιερού της Αρτέμιδος στο αρχαίο τοπίο και η επίδρασή του στη χωρική οργάνωση της περιοχής.

Ο κύριος στόχος της τέταρτης εκστρατείας επιφανειακής έρευνας ήταν η εξερεύνηση της ανατολικής και δυτικής όχθης του Σαρανταπόταμου, με σκοπό τη συνεκτικότητα μεταξύ των περιοχών που ερευνηθήκαν κατά τη διάρκεια των αποστολών του 2021, 2022 και 2023. Την φετινή χρονιά συγκροτήθηκαν τρεις ομάδες έρευνας: δύο από αυτές κινήθηκαν από το ιερό της Αρτέμιδος προς την άνω κοιλάδα της Βάθειας (Αμάρυνθος), φθάνοντας έως το σύγχρονο χωριό της Καλλιθέας, ενώ μια τρίτη ομάδα επικεντρώθηκε στην περιοχή βόρεια του Γυμνού. Με τη συμμετοχή 20 φοιτητών, της μεγαλύτερης ομάδας από την έναρξη του προγράμματος, η αποστολή κάλυψε 500 εκτάρια και κατέγραψε περισσότερα από 1.900 οικόπεδα, ανεβάζοντας τη συνολική έκταση που έχει ερευνηθεί σε 17 χλμ², μετά από τέσσερις συστηματικές εκστρατείες.

Επιφανειακή έρευνα στο δέλτα του Σαρανταπόταμου

Η εξερεύνηση της περιοχής μεταξύ των σύγχρονων χωριών της Αμάρυνθου και της Καλλιθέας αποκάλυψε μικρή πυκνότητα αρχαιολογικών ευρημάτων. Το φαινόμενο αυτό οφείλεται κυρίως στη παχιά συσσώρευση αλλουβιακών επιχώσεων, που μεταφέρθηκαν από τον ποταμό κατά τη διάρκεια των αιώνων και κάλυψαν σταδιακά τις όχθες και τα γύρω χωράφια. Ως αποτέλεσμα, οι πιο αξιόλογες συγκεντρώσεις αρχαιολογικών ευρημάτων εντοπίστηκαν σε περιοχές που δεν επηρεάστηκαν από αυτή την ιζηματογένεση, και ιδίως σε υψώματα με λατυποπαγή ή σχιστολιθικά υποστρώματα.

Χάρτης της κοιλάδας του Σαρανταπόταμου (2024) — Map of the Sarantapotamos valley (2024)

Μεταξύ αυτών των περιοχών, η πρώτη συγκέντρωση αρχαίων καταλοίπων εντοπίζεται σε μια χαμηλή κορυφογραμμή κάτω από την εκκλησία της Παναγίτσας, μαρτυρώντας

κατοίκηση από την Κλασική έως τη Βυζαντινή περίοδο. Ο οικισμός αυτός βρίσκεται σε άμεση γειτνίαση με το χωριό Κουκάκι, όπου από καιρό είναι γνωστές αρκετές ταφές στην

Επιφανειακή έρευνα Ερετριάδας

Οργάνωση επιφανειακής έρευνας

Ημερομηνίες: 29.07 – 23.08.2024

Διεύθυνση: S. Fachard, A. Γ. Σίμωνι

Υπεύθυνοι στο πεδίο:

C. Chezeaux, O. Κυριαζή

Γεωμορφολογία: T. Talas

Ευρήματα: A. Baiardi (Παν/μιο Λωζάννης)

Επικεφαλής ομάδων: M. Bochatay (Παν/μιο Γενεύης), C. Pacheco Martins (Παν/μιο Λωζάννης), E. Renninger (Παν/μιο Westminster), με τη βοήθεια I. Matheson (Παν/μιο Ζυρίχης), L. Monney (Παν/μιο Fribourg), Th. Voumard (Παν/μιο Λωζάννης).

Συμμετέχοντες: S. Bremke, J. Rey, (Παν/μιο Neuchâtel), L. Hofmann, C. Jacquiard (Παν/μιο Γενεύης), N. Diesbach (Παν/μιο Βέρνης), T. Biber (Παν/μιο Ζυρίχης), Π. Αμαραντίδης, Α. Μηλιώνη (Παν/μιο Ιωαννίνων), M.-A. Delouche, C. Emaresi, M. Fasel, C. Palthey, Y. Travaglini (Παν/μιο Λωζάννης).

Άγιος Γεώργιος με τα αρχαία ερείπια της — The church of Aghios Georghios with its ancient remains

πλαγιά του λόφου, ένας μακεδονικός τάφος, καθώς και πολυάριθμα σπόλια.

Βορειότερα, σε ένα εκτεταμένο οροπέδιο με θέα τον ποταμό, βρίσκονται τα κατάλοιπα ενός ερειπωμένου παρεκκλησιού, χτισμένου από αρχαίους αρχιτεκτονικούς δόμους. Το υλικό που ανακαλύφθηκε στον περιβάλλοντα χώρο χρονολογείται από την Ελληνιστική έως την Ύστερη Ρωμαϊκή περίοδο και υποδεικνύει την πιθανή παρουσία κάποιας αρχαίας θέσης στην κορυφή του λόφου.

Η περιοχή του ιερού

Η διευθέτηση του Σαρανταπόταμου είναι ένα αρκετά πρόσφατο φαινόμενο. Παλαιότερα, ο ποταμός χωριζόταν σε διάφορους παραπόταμους, οι οποίοι κατέκλυζαν τακτικά το κατώτερο τμήμα της πεδιάδας κατά τη διάρκεια των εποχιακών πλημμυρών. Ως εκ τούτου, οι αρχαιολογικές ενδείξεις μειώνονται σταδιακά όσο προχωράμε προς την ακτή, στην κατεύθυνση του ιερού.

Παρόλο που η έρευνα κοντά στο δέλτα αποκάλυψε λίγα κατάλοιπα, μας επέτρεψε να οριοθετήσουμε καλύτερα τις περιοχές υψηλής πυκνότητας που είχαν ήδη εντοπιστεί τα προηγούμενα χρόνια. Για παράδειγμα, ο οικιστικός πυρήνας που είχε προταθεί ως το κέντρο της κώμης της Αμαρύνθου, λίγα χιλιόμετρα μακριά από το ιερό, διαπιστώθηκε ότι επεκτείνεται προς τα δυτικά.

Οι δύο αυτές θέσεις πιθανώς να συνδέονταν μεταξύ τους μέσω ενός άξονα επικοινωνίας με κατεύθυνση προς την άνω κοι-

λάδα της Αμαρύνθου, στην ανατολική όχθη του ποταμού, όπως υποδηλώνουν μια σειρά θέσεων που εντοπίζονται κατά μήκος αυτής της διαδρομής μέχρι την Καλλιθέα, αλλά και πέραν αυτής.

Βυζαντινά κατάλοιπα και αρχαία κατοίκηση στο Γυμνού

Η περιοχή του Γυμνού αποτέλεσε επίσης αντικείμενο εντατικής επιφανειακής έρευνας. Το χωριό αυτό, με τον ενετικό πύργο και τα πολυάριθμα παρεκκλήσια τα οποία έχουν χτιστεί, μεταξύ άλλων, με αρχαία κατάλοιπα, κατοικήθηκε εντατικά κατά τη Μεσαιωνική περίοδο. Μεγάλες συγκεντρώσεις βυζαντινής και οθωμανικής κεραμικής έχουν ανακαλυφθεί στα βορειοανατολικά του σύγχρονου οικισμού, ενώ στο νότιο τμήμα της περιοχής, σημαντικές ποσότητες αρχαίου υλικού, υποδηλώνουν κατοίκηση ήδη από την Κλασική περίοδο. Η θέση αυτή θα μπορούσε ίσως να ταυτιστεί με τον αρχαίο δήμο του Βουδείου, υπόθεση που έχει ήδη διατυπωθεί από τον D. Knørpfler και ενισχύεται από την αναφορά του τοπωνυμίου «Bondino» στο χάρτη της Εκστρατείας του Μοριά.

Ακόμη βορειότερα, στους πρώτους λόφους που αποτελούν τον ορεινό όγκο του Σερβουνίου, παρατηρήθηκαν περιοχές με μικρές συγκεντρώσεις υλικού, καθώς και ένας αριθμός λαξευμένων δόμων, που πιθανώς προέρχονται από μικρούς αγροτικούς οικισμούς. Η μικρή αυτή συγκεντρώνση καταλοίπων δεν υποδηλώνει την απουσία

ανθρώπινης κατοίκησης, αλλά την χρήση των εδαφών αυτών, κατά πάσα πιθανότητα, κυρίως για κτηνοτροφικές και γεωργικές δραστηριότητες, όπως η καλλιέργεια της ελιάς, ένα είδος ιδιαίτερα κατάλληλο για τις δύσκολες συνθήκες που παρουσιάζουν αυτά τα εδάφη.

Abstract

The Eretria-Amarnthos Survey Project investigates the development of human occupation in the plain of Eretria from the Bronze Age to the Byzantine period. Particular attention is paid to the sanctuary of Artemis and its influence on the spatial organization of the region. As part of the fourth campaign, the banks of the Sarandapotamos river were investigated in order to ensure continuity with the previous investigations. Despite the few archaeological finds located in the delta, significant concentrations were identified in higher areas. Remains from the Late Byzantine and more ancient periods were found in Gymnou, indicating a significant settlement in the area.

Υποβρύχια έρευνα στον αρχαίο λιμένα της Ερέτριας

Sylvian Fachard – Ελένη Σπ. Μπάνου, με τη συνεργασία των Δέσποινα Κουτσούμπα – Αικατερίνη Ταγωνίδου – Fabien Langenegger – Julien Pfyffer – Claudio Pacheco Martins

Μετά τις πρώτες ανασκαφές που πραγματοποιήθηκαν στην Ερέτρια τον 19ο αιώνα, καμία συστηματική έρευνα δεν είχε αφιερωθεί στο λιμάνι της αρχαίας πόλης. Αν και τα σημαντικότερα κατάλοιπα είχαν περιγραφεί εν συντομία και είχαν τοποθετηθεί σχηματικά σε ένα γενικό σχέδιο, οι κατασκευές που βρίσκονταν στην ακτή ή μέσα στη θάλασσα δεν είχαν ποτέ καταγραφεί ή αποτυπωθεί με ακρίβεια. Αυτή η έλλειψη στοιχείων μας στερούσε γνώσεις για την πόλη της Ερέτριας, η οποία ήταν εξαρχής προσανατολισμένη στη ναυσιπλοΐα και το εμπόριο. Μπροστά στους κινδύνους που συνδέονται με την ανάπτυξη της σύγχρονης πόλης, και ιδίως με το σχέδιο για την κατασκευή μιας νέας μαρίνας, φάνηκε η αναγκαιότητα μιας ολοκληρωμένης μελέτης των καταλοίπων του αρχαίου της λιμένα. Έτσι, για πρώτη φορά, ένα τριετές πρόγραμμα ξεκίνησε αυτό το καλοκαίρι με τη συνεργασία μεταξύ της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων, της ΕΑΣΕ και του Ιδρύματος Octopus. Υπό την κοινή διεύθυνση της Ελένης Σπ. Μπάνου και του Sylvian Fachard, μια ομάδα Ελβετών και Ελλήνων αρχαιολόγων και δυτών πραγματοποίησε επιτόπιο καθαρισμό, τοπογραφικές και βαθυμετρικές αποτυπώσεις, αλλά και στοχευμένες υποβρύχιες έρευνες.

Βαθυμετρική αποτύπωση

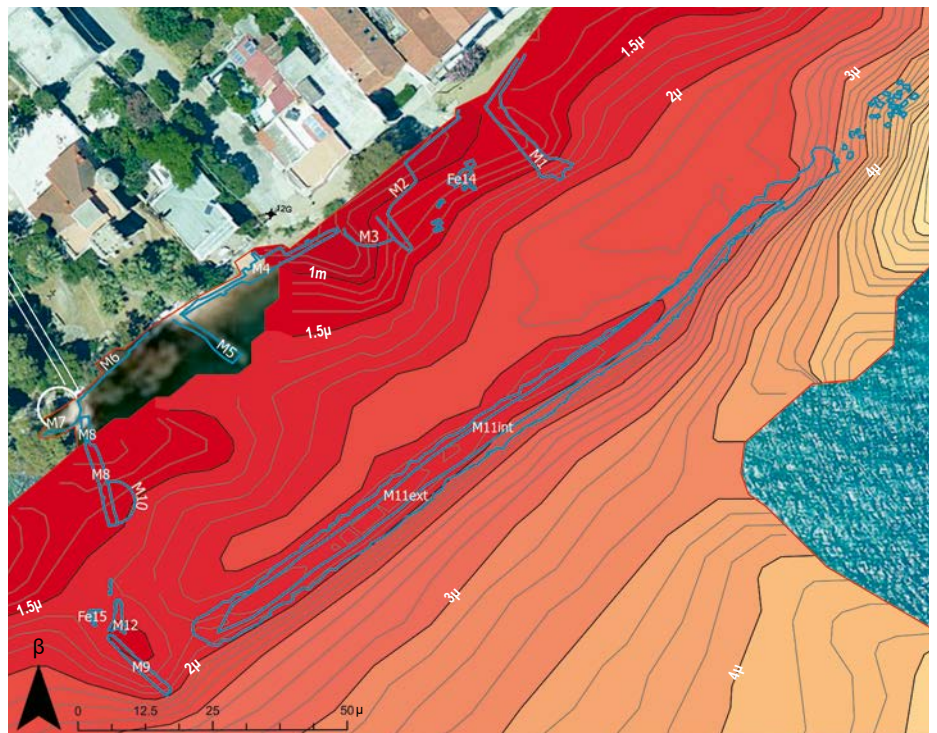
Ένας από τους κύριους στόχους της αποστολής ήταν η δημιουργία ενός βαθυμετρικού μοντέλου του λιμένα. Χρησιμοποιώντας ηχοεντοπιστικό σύστημα σόναρ, τοποθετημένο σε τηλεχειριζόμενο σκάφος, χαρτογραφήθηκε η διαμόρφωση του πυθμένα της θάλασσας. Η εργασία αυτή είναι απαραίτητη για την κατανόηση των αρχαίων κατασκευών, διότι κατά την πρώτη χιλιετία π.Χ. η στάθμη της θάλασσας ήταν περίπου 2μ. κάτω από το σημερινό επίπεδο. Κατά συνέπεια, οι κατασκευές που είναι σήμερα βυθισμένες μέχρι το σημείο αυτό βρίσκονταν κάποτε στην ξηρά. Η μελέτη του υποθαλάσσιου ανάγλυφου καθιστά επίσης δυνατό τον εντοπισμό θαλάσσιων δρόμων και τον εντοπισμό

περιοχών που πιθανόν να φιλοξένησαν λιμενικές εγκαταστάσεις.

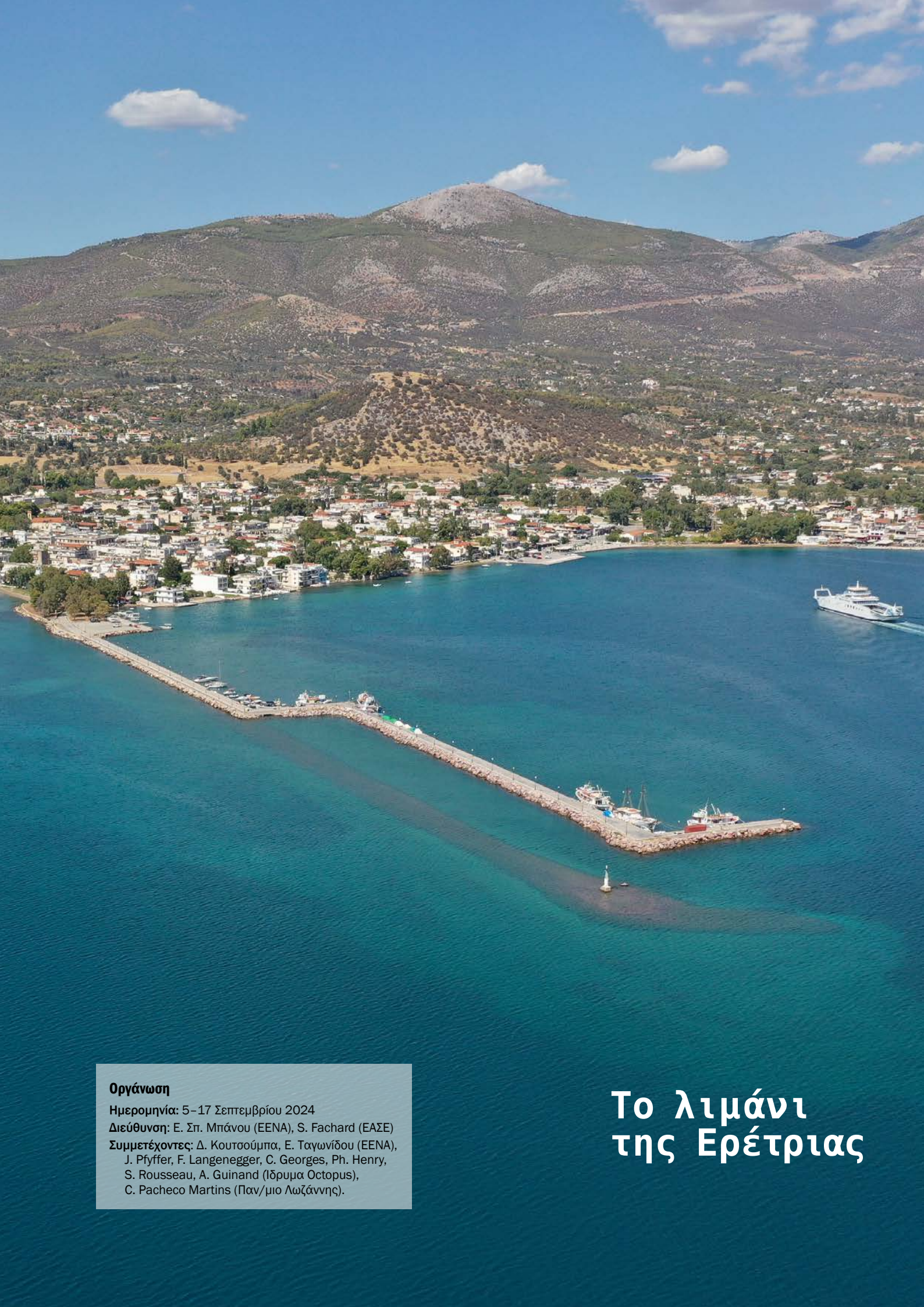
Οι θαλάσσιες οχυρώσεις

Δύο κατασκευές της Ελληνιστικής περιόδου ήταν ήδη γνωστές επί της παραλίας, στα δυτικά της αποβάθρας των φεριμπότ: ένα τμήμα της θαλάσσιας οχύρωσης (M4) και τα θεμέλια ενός στρογγυλού πύργου που σηματοδοτούσε τη νοτιοδυτική γωνίωση των τειχών της πόλης (M7), στην άκρη ενός μεγάλου κτήματος που ανήκε κάποτε στον Αθανάσιο Γεωργιάδη. Στις αρχές του 20ού αιώνα, ο εν λόγω μελετητής αφιέρωσε ένα μικρό βιβλίο στα λιμάνια της αρχαίας Ελλάδας, συμπεριλαμβανομένου και του λιμανιού της Ερέτριας. Οι υποβρύχιες έρευνες και ο καθαρισμός που πραγματοποιήθηκαν το 2024 κατέστησαν δυνατή την καταγραφή των κατασκευών αυτών

και την ακριβή χαρτογραφήσή τους, αποκάλυπτοντας παράλληλα την φθορά που έχουν υποστεί από το 1984, καθώς οι δόμοι τους βρέθηκαν σε δεύτερη χρήση σε σύγχρονες πλωτές γέφυρες. Κατά τη διάρκεια των εργασιών, ανακαλύφθηκε ένας μεγάλος τοίχος (M8), μήκους άνω των 20 μέτρων, στα νότια του στρογγυλού πύργου. Είναι κατασκευασμένος από μεγάλους κροπαλοπαγείς λίθους που ακολουθούν την ίδια τοιχοποιία με τις ελληνιστικές οχυρώσεις της πόλης και ιδίως αυτήν του δευτερεύοντος περιβόλου που συνόρευε με το λιμάνι (διατείχισμα). Μετά από αρκετά μέτρα, ένα δεύτερο τμήμα με την ίδια λιθοδομή εκτείνεται προς τα νότια, με ελαφρώς διαφορετική κατεύθυνση (M12). Η ακριβής κάτοψη αυτής της δομής μένει να προσδιοριστεί, καθώς πολυάριθμοι διάσπαρτοι λίθοι, που ίσως ανήκουν στην κατεστρα-

Ερέτρια, κάτοψη χερσαίων λιμενικών κατασκευών — Eretria, plan of the harbour constructions

Οργάνωση

Ημερομηνία: 5-17 Σεπτεμβρίου 2024

Διεύθυνση: Ε. Σπ. Μπάνου (ΕΕΝΑ), S. Fachard (ΕΑΣΕ)

Συμμετέχοντες: Δ. Κουτσούμπα, Ε. Ταγωνίδου (ΕΕΝΑ),
J. Pfyffer, F. Langenegger, C. Georges, Ph. Henry,
S. Rousseau, A. Guinand (Ιδρυμα Octopus),
C. Pacheco Martins (Παν/μιο Λωζάννης).

Το λιμάνι της Ερέτριας

Αντικύθηρα, οι έρευνες το 2024

Αγγελική Γ. Σίμωσι – Lorenz E. Baumer

Εκστρατεία 2024

Οι ανασκαφές πραγματοποιήθηκαν από τις 14 Μαΐου έως τις 14 Ιουνίου 2024 από μια ομάδα καταδυόμενων αρχαιολόγων και δυτών, συμπεριλαμβανομένου και προσωπικού της Μονάδας Υποβρυχίων Αποστολών (Ομάδα Ειδικών Καταδύσεων) του Λιμενικού Σώματος, υπό τη διεύθυνση του Α.Σωτηρίου. Χάρη στην υποστήριξη του Ιδρύματος Nereus Research, ορισμένοι από τους δύτες εφοδιάστηκαν με αναπνευστικές συσκευές κλειστού κυκλώματος («rebreathers») που τους επέτρεψαν να καταδύονται για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα σε βάθη άνω των 45 μέτρων.

Κατά τη διάρκεια των καταδύσεων χρησιμοποιήθηκαν διάφορα υποβρύχια μη επανδρωμένα οχήματα, τα οποία χειρίζονταν από την ομάδα της Hublot Explorations και του Λιμενικού Σώματος. Τα βίντεο προβάλλονταν ζωντανά σε μια οθόνη που ήταν εγκατεστημένη σε ένα από τα δύο σκάφη υποστήριξης της έρευνας, διευκολύνοντας τον συντονισμό των επιχειρήσεων.

Όπως και κατά τα προηγούμενα έτη, στο σκάφος με το όνομα «Ποταμός» εγκαταστάθηκε ένα επιστημονικό εργαστήριο, το οποίο λειτουργήσε υπό τη διεύθυνση του I. Ogloblin-Ramírez, και επέτρεψε τη διεξαγωγή ορισμένων αναλύσεων επί τόπου. Τα αποτελέσματα ήταν καθοριστικά για τον προσδιορισμό της σύνθεσης της στρωματογραφίας και την ταυτοποίηση διαφόρων υλικών, όπως κατάλοιπα ασφάλτου και πίσσας σε μολύβδινα και κεραμικά αντικείμενα. Παράλληλα, οι P. Birchler Emery και M. Creisher κατέγραψαν το αρχαιολογικό υλικό και προσδιόρισαν την τυπολογία των κεραμικών ευρημάτων, ενώ ο Timothy Rönitz επικαιροποίησε το Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών και δημιούργησε τρισδιάστατα ψηφιακά μοντέλα.

Κατάλοιπα του κύτους του πλοίου στο «Χώρο Α»

Σε συνέχεια των τομών που διανοίχθηκαν το 2022 και το 2023, ανασκάφηκαν τα τετράγωνα E130-131, που βρίσκονται σε βάθος 42 μέτρων.

Από αυτά ήρθαν στο φως πολυάριθμα όστρακα κεραμικής και τμήματα μαρμάρινων γλυπτών. Καθοριστική ήταν η ανακάλυψη τμήματος του κύτους του ναυαγισμένου πλοίου. Οι εργασίες επικεντρώθηκαν στον προσδιορισμό της θέσης του ναυαγίου στο βυθό, πριν εστιάσουν σε μια περιοχή 28 μ. βορειοανατολικά, όπου το 2016 είχε καταγραφεί μια μεγάλη συγκέντρωση κεραμικής. Η ανασκαφή ενός τετραγώνου 2x2 μ. σε βάθος 51 μ. εντόπισε διάφορα αρχαιολογικά στρώματα που περιείχαν πλούσιο υλικό: αγγεία, θραύσματα χαλκού και μαρμάρου, χάλκινα και μολύβδινα καρφιά, καθώς και λίγα θραύσματα ξύλου.

Ένα δεύτερο ναυάγιο στο «Χώρο Β» ;

Μετά από τις έρευνες που πραγματοποιήθηκαν το 2023, εντοπίστηκε μια δεύτερη θέση (Χώρος Β), περίπου 200 μέτρα νοτιότερα, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγάλο αριθμό αμφορέων, οι οποίοι ήταν ορατοί στον πυθμένα της θάλασσας. Το 2024, πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες διεξοδικότερες έρευνες στη θέση αυτή. Ανασκάφηκε μια έκταση 1τ.μ. κοντά στους πρόποδες της πλαγιάς που βρίσκεται το ναυάγιο, από όπου ήρθε στο φως κεραμική, χάλκινα καρφιά και θραύσματα ξύλου. Επιπλέον, οι αμφορείς που ανακτήθηκαν ή φωτογραφήθηκαν επί τόπου, ταυτοποιήθηκαν και χρονολογήθηκαν. Θα χρειαστούν περαιτέρω έρευνες για να επιβεβαιωθεί η υπόθεση ότι οι Χώροι Α και Β ανήκουν σε δύο διαφορετικά ναυάγια, που πιθανόν χρονολογούνται την ίδια περίοδο.

Δάκτυλο ποδιού από μαρμάρινο άγαλμα
Toe from a marble statue

Αμφορείς από το «Χώρο Β»: 1. Lamboglia 2, και από το «Χώρο Α»: 2. Ροδιακός, 3. Κωακός, 4. της Ομάδας του Νικάνδρου (Έφεσος), 5. Κωακός ημιαμφορέας

Amphorae from «Site B»: 1. Lamboglia 2, and from «Site A»: 2. Rhodian, 3. Koan, 4. Nikandros Group (Ephesus), 5. Koan semi-amphora

Abstract

In May/June 2024, a team of Swiss and Greek archaeologists and divers completed the fourth underwater research campaign on the Antikythera shipwreck. The work is part of a five-year research programme (2021-2025) of the Swiss School of Archaeology in Greece, led by the University of Geneva. The systematic underwater excavations, which once again used state-of-the-art technologies such as underwater drones and photogrammetry, in addition to the installation of a scientific field laboratory on site, led, among others, to the discovery of part of the ship's hull at «Site A». Initial investigations of «Site B» have also yielded evidence of the remains of a shipwreck. The relationship between the two sites, no more than 200m. apart, remains to be clarified.

Αντικύθηρα

Το ερευνητικό πρόγραμμα

Το ερευνητικό πρόγραμμα συνδιευθύνεται από την Α. Γ. Σίμωσι, Επίτιμη Έφορο Αρχαιοτήτων, και τον L. E. Baumer, Καθηγητή στο Παν/μιο της Γενεύης. Οι υποβρύχιες ανασκαφές εποπτεύονται από την Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων, ενώ το έργο τελεί υπό την αιγίδα της Α.Ε. της Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας, Κατερίνας Σακελλαροπούλου, και την αρωγή του Δήμου Κυθήρων και Αντικυθήρων. Κύριοι υποστηρικτές του ερευνητικού προγράμματος είναι το Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη, η ελβετική ωρολογοποιία Hublot και το Ίδρυμα Nereus Research. Η Cosmote παρέχει δίκτυα νέας γενιάς και τηλεπικοινωνιακό εξοπλισμό. Η φετινή ανασκαφική περίοδος ωφελήθηκε εκ νέου από τις επισκέψεις πολλών επιστημονικών συνεργατών.

Αμαρυσία Άρτεμις, σχολικές τάξεις και κοινό

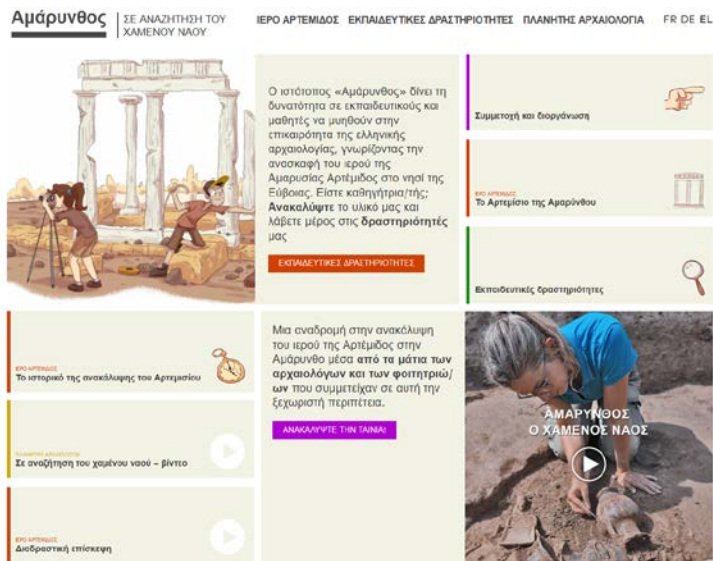
Χριστίνα Παγώνη – Caterina Martini – Tobias Krapf – Μαρία-Νίκη Κουτσούκου – Δάφνη Βλαντή

Τα τελευταία χρόνια όχι μόνο ανακαλύφθηκε εκ νέου το Αρτεμίσιο της Αμαρύνθου από τους αρχαιολόγους της ΕΑΣΕ και της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ευβοίας, αλλά και το κοινό ευαισθητοποιήθηκε για την Αμαρυσία Αρτέμιδα χάρη σε μια σειρά δραστηριοτήτων. Το αποτέλεσμα ήταν εμφανές στο καρναβάλι της Αμαρύνθου, όπου μπορούσε να δει κάποιος σε ένα από τα άρματα το αγαλματίδιο με το ελαφάκι που βρέθηκε το 2022!

Από το καντόνι του Βω...

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Agora» ξεκίνησε στην Ελβετία το 2020. Χάρη στην υποστήριξη του Εθνικού Ταμείου της Ελβετίας για την Επιστημονική Έρευνα, παρουσιάστηκε μια περιοδική έκθεση στο Μουσείο MCAH στη Λωζάννη, συνοδευόμενη από ένα ευρύ πρόγραμμα εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων (ξεναγήσεις, διαλέξεις, εργαστήρια) για γαλλόφωνες σχολικές τάξεις, ενήλικες και ηλικιωμένους.

Αφού προσέγγισε περισσότερους από χίλιους μαθητές σε μόλις ένα χρόνο, η ΕΑΣΕ θέλησε να προσφέρει τα εργαστήρια σε μόνη βάση και σε άλλα μέρη της χώρας. Η υπηρεσία είναι ήδη διαθέσιμη στο Service Culture et Médiation στο Πανεπιστήμιο της Λωζάννης από το 2022 ενώ από το 2025 θα μπορούν να εγγραφούν σχολικές τάξεις στη Βασιλεία (Antikenmuseum) και στη Γενεύη (Département de l'instruction publique).

Ιστοσελίδα Agora – Website agora

Antikenmuseum Βασιλεία, εκπαιδευτικές αίθουσες – Educational rooms

... στις σχολικές τάξεις της Εύβοιας

Η συνεισφορά του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος έδωσε τη δυνατότητα προσαρμογής του προγράμματος για σχολικές τάξεις στην Εύβοια το 2023-2024 και έχει ήδη προσφερθεί μια σειρά από δραστηριότητες. Αυτό ξεκίνησε με μια βραδιά ενημέρωσης για δασκάλους σχετικά με την πλατφόρμα agora.esag.swiss/el. Ακολούθησε η παρουσίαση των ευρημάτων σε μαθητές της περιοχής με επισκέψεις σε σχολεία και ξεναγήσεις στο Μουσείο Ερέτριας και στον αρχαιολο-

γικό χώρο της Αμαρύνθου, καθώς και την προετοιμασία διδακτικού υλικού για δημιουργική εκμάθηση.

Σε μόλις έξι μήνες, περισσότεροι από 650 μαθητές από σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της Εύβοιας συμμετείχαν στις δραστηριότητες, όπως και μαθητές από ελβετικά, γερμανικά και διεθνή σχολεία. Ιδιαίτερα αξιοσημείωτο είναι το κοινό εγχείρημα του δημοτικού σχολείου Αμαρύνθου και της ΕΑΣΕ «Η Αμαρυσία Άρτεμις συναντά τον αδελφό της, Απόλλωνα Δαφ-

Αμάρυνθος, Καρναβάλι — Carnival in Amarynthos

νηφόρο, στο αρχαίο θέατρο Ερέτριας» στο πλαίσιο του προγράμματος «Υιοθεσία αρχαίων θεάτρων» του σωματείου «ΔΙΑΖΩΜΑ». Οι μαθητές οδήγησαν στην ανασκαφή τους συμμαθητές τους από το γειτονικό χωριό Γυμνού και διοργάνωσαν πομπή και αφιέρωση των δικών τους αναθημάτων, εμπνευσμένων από τα αντικείμενα που βρέθηκαν.

Για το ευρύ κοινό

Η ΕΑΣΕ ξεναγεί πλέον ομάδες από διάφορους συλλόγους, Πανεπιστήμια και αρχαιολογικές Σχολές στην Αμάρυνθο και στη Ερέτρια σε εβδομαδιαία βάση. Αυτές προέρχονται κυρίως από την Ελβετία και την Ελλάδα, αλλά και από τη Γερμανία, τη Γαλλία, την Αυστρία, την Ιταλία, τις ΗΠΑ, την Αυστραλία και πολλές άλλες χώρες. Το καλοκαίρι πραγματοποιήθηκαν, επίσης, δύο «μέρες ανοιχτής ανασκαφής» με αρκετές εκατοντάδες επισκέπτες.

«Μικροί Αρχαιολόγοι»

Η ετήσια εκδήλωση «Μικροί Αρχαιολόγοι» είναι ιδιαίτερα δημοφιλής. Περισσότερα από ογδόντα παιδιά και οι γονείς τους έλαβαν μια αποκλειστική ξενάγηση στην εν εξελίξει ανασκαφή και στη συνέχεια μπόρεσαν να κάνουν τις δικές τους ανακαλύψεις στην παραλία Γεράνι. Η δράση αυτή πραγματοποιείται σε συνεργασία με μια σειρά από τοπικούς συλλόγους της Αμαρύνθου: τον Σύλλογο Γερανίου, την ομάδα εθελοντών πυροσβεστών, τον Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων των Σχολείων και τον Σύλλογο Γυναικών.

Αυτή είναι μόνο η αρχή...

Οι δράσεις όμως συνεχίζονται αδιάκοπα. Στις αρχές Νοεμβρίου 2024, προγραμματίστηκαν δύο περαιτέρω ενημερωτικές ημερίδες για εκπαιδευτικούς σε συνεργασία με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Ευβοίας, ενώ,

Αμάρυνθος, «Μικροί Αρχαιολόγοι» — Junior archaeologists

Αμάρυνθος, Ξενάγηση σχολικής τάξης — Guided tour of a class

παράλληλα, δημιουργήθηκε ένας χώρος τεχνητής ανασκαφής δίπλα στο ιερό, όπου οι σχολικές τάξεις θα μπορούν να αποκτήσουν τις πρώτες τους αρχαιολογικές εμπειρίες.

Ο ιστότοπος Agora είναι διαθέσιμος στα ελληνικά, γερμανικά και γαλλικά:
→ <https://agora.esag.swiss/el/>

Επικοινωνία στην → outreach@esag.swiss
Επικοινωνία στην → agora@esag.swiss

Μακροχρόνιες έρευνες: διασταυρούμενα πορτραίτα τριών ερευνητριών

Κυριακή Κατσαρέλια – Pauline Maillard – Delphine Ackermann

Με την ολοκλήρωση των εργασιών στο πεδίο και την συντήρηση των ευρημάτων, ξεκινά το έργο των ειδικών. Είναι η αρχή μιας πραγματικά διεπιστημονικής μελέτης, με στόχο να κάνει τα βουβά κατάλοιπα της αρχαιότητας να μιλήσουν. Ο υλικός πολιτισμός των αρχαίων Ερετριέων έχει φτάσει σε μας μέσω μιας μεγάλης μεν ποικιλίας αλλά εξαιρετικά αποσπασματικών αντικειμένων.

Ωστόσο, τα ευρήματα αυτά είναι όλα κομμάτια του ίδιου παζλ, τα οποία, όταν ενωθούν, ρίχνουν φως σε πολλές πτυχές της σχέσης των ανθρώπων με το θάνατο, τους θεούς, αλλά και τα παιχνίδια, και τη σημασία της θρησκείας στην καθημερινή ζωή. Στο κείμενο που ακολουθεί, τρεις ερευνήτριες της ΕΑΣΕ παραθέτουν τον απολογισμό μιας μακροχρόνιας μελέτης.

↑ Αμάρυνθος, γυναικεία μορφή με διάδημα και άνθος λωτού, 550 π.Χ.
Amarynthos, female figurine wearing a crown and a lotus flower, 550 BC

Παίζοντας στην Εύβοια: ένα ταξίδι μέσα από χίλια χρόνια παιχνιδιών

Ενώ πολλοί Ελβετοί φοιτητές ανακαλύπτουν την αρχαία Ελλάδα στην Ερέτρια, η Κυριακή Κατσαρέλια ακολούθησε την αντίθετη διαδρομή. Αφού πέρασε τα παιδικά της χρόνια στην Ερέτρια, ολοκληρώνει τώρα τη διδακτορική της διατριβή στο Πανεπιστήμιο του Fribourg, πάνω σε ένα θέμα που έχει μελετηθεί ελάχιστα μέχρι σήμερα: τα ευβοϊκά παιχνίδια από τον 10ο αιώνα π.Χ. έως τον 1ο αιώνα μ.Χ. Πώς μπορούμε να αναγνωρίσουμε τα αρχαία παιχνίδια ανάμεσα στα χιλιάδες θραύσματα που συλλέγονται κατά τη διάρκεια των ανασκαφών; Τι ρόλο έπαιζαν στην ελληνική κοινωνία, τόσο στην καθημερινή ζωή όσο και στη δημόσια και θρησκευτική σφαίρα; Αυτά είναι μερικά μόνο από τα ερωτήματα που προσπαθεί να απαντήσει η ερευνήτρια, αντιπαραβάλλοντας αρχαιολογικά αντικείμενα με αρχαία κείμενα και εικόνες.

Πρόκειται για ένα ταχέως αναπτυσσόμενο πεδίο ερευνής, στο οποίο η κουλτούρα του παιχνιδιού θεωρείται καθρέφτης της κοινωνίας. Οι αρχαιολόγοι και οι ιστορικοί τέχνης προσπαθούν να ρίξουν φως στη σημασία του παιχνιδιού σε διάφορους τομείς της ζωής και να κατανοήσουν τους τρόπους με τους οποίους μεταφέρονταν οι γνώσεις και οι κοινές πρακτικές. Στο πλαίσιο αυτό υλοποιείται και το πρόγραμμα «Ελληνικές και ρωμαϊκές αρθρωτές κούκλες (10ος αι. π.Χ.-7ος αι. μ.Χ.): Αρχαιολογικές και ανθρωπολογικές προσεγ-

Η Κ. Κατσαρέλια ξαναδίνει ζωή στα αρχαία παιχνίδια
K. Katsarelia gives new life to ancient toys

γίσεις», με επικεφαλής τη Véronique Dasen, Καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο του Fribourg, με χρηματοδότηση από το Εθνικό Ταμείο της Ελβετίας για την Επιστημονική Έρευνα.

← Λευκαντί, πήλινο άλογο με ρόδες που κουβαλά δύο αμφορείς, 1070-1000 π.Χ.
Lefkandi, clay horse on wheels carrying two amphoras, 1070-1000 BC

→ Ερέτρια, επιτύμβια στήλη της Αριστοκρατείας, 330-320 π.Χ.
Eretria, funerary stele of Aristokrateia, 330-320 BC

**Η αρχαιότητα σε μικρογραφία:
πήλινα αναθηματικά ειδώλια**

Μπροστά σε ένα τραπέζι γεμάτο με διάσπαρτα θραύσματα ποδιών, χεριών και στεφανωμένων κεφαλιών, η Pauline Maillard δίνει μορφή σε αρκετές εκατοντάδες πήλινα ειδώλια που ήρθαν στο φως κατά τη διάρκεια των ανασκαφών στην Αμάρυνθο. Εξειδικευμένη στην κοροπλαστική, η ερευνήτρια Εθνικού Ταμείου της Ελβετίας για την Επιστημονική Έρευνα (SNSF) έχει αφιερώσει πολλά χρόνια μελέτης ώστε να εξοικειωθεί με αυτόν τον μικρογραφικό κόσμο του πηλού, ο οποίος αποτελεί αναντικατάστατη μαρτυρία για την ανασύσταση των τελετουργικών πρακτικών της αρχαιότητας.

Τα ειδώλια, που αποτελούν σημαντικό μέρος των αναθημάτων από μη φθαρτά υλικά, συχνά απεικονίζουν τους άνδρες και τις

γυναίκες που τα προσέφεραν, ενώ ορισμένες φορές εικονίζουν την ίδια την πράξη της απόθεσής τους στο ιερό. Οι δραστηριότητες που αναπαριστούν, τα ζώα που μιμούνται και οι χειρονομίες που αναπαράγουν, αποτελούν άμεση αντανάκλαση των τελετουργιών και, μαζί με αυτήν, των προβληματισμών των ανθρώπων που τις επιτελούσαν. Στο πιο έμπειρο μάτι, η μελέτη των πήλινων ειδωλίων αποκαλύπτει επίσης κάποια από τα μυστικά των κοροπλαστικών εργαστηρίων. Συγκεκριμένα, η εξέταση των αντικειμένων από την Αμάρυνθο φανερώνει ότι η πλειονότητα τους, κατά τη διάρκεια του 6ου αιώνα π.Χ., κατασκευάζονταν σε εξειδικευμένα εργαστήρια. Ορισμένα από αυτά, τα οποία εντοπίζονται στη Μικρά Ασία, εξήγαγαν λεπτοδουλεμένα και προσεκτικά διακοσμημένα ειδώλια μέχρι το νησί της Εύβοιας.

Η P. Maillard διοργανώνει τακτικά στην Ερέτρια πρακτικές ασκήσεις με στόχο την εξοικείωση των φοιτητών με την κοροπλαστική — P. Maillard regularly directs internships at Eretria to familiarize students with the art of clay

**Οι λέξεις και η πέτρα:
κομμάτια μικροϊστορίας**

Όταν ο Ιταλός αρχαιολόγος Κυριαάκος Αγκωνίτης επισκέφθηκε στις 5 Απριλίου 1436 την ερειπωμένη τοποθεσία που θα γινόταν αργότερα η σύγχρονη Ερέτρια, καταπίεστη να μεταγράψει μια επιτύμβια επιγραφή που βρέθηκε κοντά στο αρχαίο θέατρο. Έκτοτε, περισσότερες από χίλιες τέτοιες επιγραφές έχουν ανασκαφεί στην περιοχή. Η επιγραφολόγος και ιστορικός Delphine Ackermann (Παν/μιο του Roitiers) μελετά αυτό το σώμα επιγραφών, ένα από τα πλουσιότερα του είδους του στον ελληνικό κόσμο.

Κατασκευασμένα για να αντέξουν στο χρόνο και να τα δουν όσο το δυνατόν περισσότεροι, τα ταφικά μνημεία μαρτυρούν την επιθυμία των ανθρώπων να μην ξεχαστούν. Λαξευμένα από πέτρα και στημένα κατά μήκος των δρόμων στα περίχωρα των πόλεων, έχουν τις περισσότερες φορές τη μορφή λιτών στηλών, με χαραγμένη μια επιτύμβια επιγραφή, ενώ κάποιες φέρουν ανάγλυφο διάκοσμο που απεικονίζει το νεκρό σε κάποια καθημερινή του δραστηριότητα, ή να ατενίζει. Στο σταυροδρόμι της ιστορίας και της αρχαιολογίας, η μελέτη αυτών των επιβλητικών αντικειμένων προϋποθέτει την μελέτη τόσο της επιγραφής όσο και της στήλης στην οποία βρίσκεται χαραγμένη, φέρνοντας σε επαφή διαφορετικές επιστήμες όπως η επιγραφική, η εικονογραφία και η γεωλογία. Έτσι, η

μελέτη των επιγραφών και των ονομάτων των νεκρών προσδίδουν μια ταυτότητα στον πληθυσμό που ζούσε κάποτε στην πόλη. Αντίστοιχα, η ερμηνεία των εικονιστικών ανάγλυφων αποκαλύπτει τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι επιθυμούσαν να μνημονεύονται από τους ζωντανούς. Παράλληλα, η εξέταση του λίθου από τον οποίο είναι κατασκευασμένες οι στήλες μας επιτρέπει να κατανοήσουμε τους τρόπους με τους οποίους τον προμηθεύονταν και τις επιθυμίες της εκάστοτε πελατείας, ενώ η παρατήρηση των ιχνών των εργαλείων πάνω σε αυτές μας διαφωτίζει όσον αφορά την εργασία των τεχνιτών.

Η D. Ackermann σκυμμένη πάνω από τις επιτύμβιες στήλες στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ερέτριας
D. Ackermann crouching over inscribed tombstones at the Archaeological Museum of Eretria

Συμβούλιο του Ιδρύματος – Board of Trustees

Pascal Broulis, Πρόεδρος — *President*
 Martial Pasquier, Αντιπρόεδρος — *Vice president*
 Sylvian Fachard, Διευθυντής — *Director*
 Isabelle Chassot, Μέλος — *Member*
 Eftychia Fischer, Μέλος — *Member*
 Patrick Odier, Μέλος — *Member*
 Karl Reber, Μέλος — *Member*
 Florence Schnydrig Moser, Μέλος — *Member*
 Peter Schöpf, Μέλος — *Member*
 Jean Terrier, Μέλος — *Member*

Συμβουλευτική Επιτροπή – Advisory Council

Lorenz Baumer, Εκπρόσωπος του Παν/μίου της Γενεύης — *Representative of the University of Geneva*
 Christoph Bühler, *Ad personam*
 Véronique Dasen, Εκπρόσωπος του Παν/μίου του Fribourg — *Representative of the University of Fribourg*
 Hédi Dridi, Εκπρόσωπος του Παν/μίου του Neuchâtel — *Representative of the University of Neuchâtel*
 A.E. Stefan Estermann, Πρέσβης της Ελβετίας στην Ελλάδα — *Swiss Ambassador in Greece*
 Sylvian Fachard, Εκπρόσωπος του Παν/μίου της Λωζάννης — *Representative of the University of Lausanne*
 Kristine Gex, *Ad personam*
 Martin Guggisberg, Εκπρόσωπος του Παν/μίου της Βασιλείας — *Representative of the University of Basel*
 Andreas Guth, *Ad personam*
 Ευάγγελος Καλούσης, Εκπρόσωπος της ελβετικής βιομηχανίας στην Ελλάδα — *Representative of Swiss industrial companies in Greece*
 Denis Knoepfler, *Ad personam*
 Κωνσταντίνος Κόκκινος, Εκπρόσωπος του Ελβετικού Συλλόγου Αθηνών — *Representative of the New Helvetic Society, Athenian group*
 Elena Mango, Εκπρόσωπος του Παν/μίου της Βέρνης — *Representative of the University of Bern*
 Σπύρος Νιάρχος, *Ad personam*
 Anne de Pury-Gysel, *Ad personam*
 Corinna Reinhardt, Εκπρόσωπος του Παν/μίου της Ζυρίχης — *Representative of the University of Zurich*
 Α.Ε. κ. Αικατερίνη Σιμοπούλου, Πρέσβειρα της Ελλάδας στην Ελβετία — *Greek Ambassador in Switzerland*

Συνεργάτες – Collaborators

Thierry Theurillat, Επιστημονικός Γραμματέας στη Λωζάννη — *Assistant director in Switzerland, Lausanne*
 Tobias Krapf, Επιστημονικός Γραμματέας στην Αθήνα — *Assistant director in Greece, Athens*
 Δάφνη Βλαντή, Διοικητική Γραμματέας στην Αθήνα — *Administrative Secretary in Greece, Athens*
 Χριστίνα Παγώνη, Επικοινωνία με το κοινό και Διαχείριση αρχαιολογικού υλικού — *Outreach & Management of archaeological finds*
 Lilamani de Soysa, Λογιστική διαχείριση στην Λωζάννη — *Accounting in Switzerland, Lausanne*
 Sylvie Fournier, Υπεύθυνη Επικοινωνίας — *Communication manager*
 Caterina Matini, Επικοινωνία με το κοινό — *Public outreach*
 Χάρης Γιαννουλόπουλος, Υπεύθυνος για τη συντήρηση αρχαιοτήτων — *Chief Restorer*
 Γαλάτεια Κονσουλίδη, Συντηρήτρια αρχαιοτήτων — *Restorer*
 Κώστας Ευαγγελίου, Διαχείριση στην Ερέτρια — *Intendant in Eretria*
 Τάκης Πετρογιάννης, Κηπουρός στην Ερέτρια — *Gardener in Eretria*
 Γεωργία Ευαγγελίου, Οικιακή βοηθός στην Ερέτρια — *Housekeeper in Eretria*
 Άρτεμις Βασιλείου, Οικιακή βοηθός στην Αθήνα — *Housekeeper in Athens*

Ενεργά επιστημονικά μέλη

Active scientific members

Delphine Ackermann (Παν/μιο Poitiers)
Επιγραφική και προσωπογραφική έρευνα
▶ delphine.ackermann01@gmail.com

Guy Ackermann (ΕfA - Παν/μιο Γενεύης)
Ελληνιστική κεραμική, Γυμνάσιο
▶ Guy.Ackermann@unige.ch

Jérôme André (Παν/μιο Λωζάννης)
Αρχιτεκτονικές αποτυπώσεις, Αμάρυνθος
▶ Jerome.Andre@unil.ch

Laura Apostol (Παν/μιο Fribourg)
Πήλινα ειδώλια στην Αμάρυνθο
▶ laura.apostol@unifr.ch

Lorenz Baumer (Παν/μιο Γενεύης)
Υποβρύχιες έρευνες στα Αντικύθηρα
▶ Lorenz.Baumer@unige.ch

Solange Bernstein (Kantonsarch. AG)
Λύχνι των ελβ. ανασκαφών στην Ερέτρια
▶ solange@bernstein.li

Oliver Bruderer (ZHdK)
Ψηφιακές τρισδιάστατες αποτυπώσεις
▶ illustration@oliverbruderer.ch

Chloé Chezeaux (Παν/μιο Λωζάννης)
Μελέτη της ενδοχώρας και Αμάρυνθος
▶ Chloe.Chezeaux@unil.ch

Francesca Dell'Oro (Παν/μιο Λωζάννης)
Έρευνα της Ευβοϊκής διαλέκτου
▶ francesca.delloro@unil.ch

Jean-Paul Descœudres (Παν/μιο Γενεύης)
Έρευνα της αρχαϊκής κεραμικής
▶ Jean-Paul.Descœudres@unige.ch

Valentina Di Napoli (Παν/μιο Πατρών)
Σεβαστείο της Ερέτριας
▶ dinapoliv@yahoo.com

Brigitte Demierre Prikhodkine
(Παν/μιο Λωζάννης)
Μελέτη των γυάλινων ευρημάτων και της
Παλαιοχριστιανικής εποχής στην Ερέτρια
▶ brigittedemierre@hotmail.com

Sylvian Fachard (Παν/μιο Λωζάννης)
Μελέτη της ενδοχώρας και Αμάρυνθος
▶ Sylvian.Fachard@unil.ch

Claudia Gamma (Παν/μιο Βασιλείας)
Κλασική κεραμική
▶ Claudia.Gamma@unibas.ch

Kristine Gex (Παν/μιο Λωζάννης)
Αρχαϊκή και Κλασική κεραμική
▶ kristinegex@gmail.com

Daniela Greger (Παν/μιο Λωζάννης-SNSF)
Ευβοϊκή κεραμική της Μεσογείου
▶ daniela.greger@hotmail.com

Sandrine Huber (Παν/μιο Lille)
Ιερό της Αθηνάς στην Ερέτρια
▶ sandrine.huber@univ-lille.fr

Denis Knoepfler (Collège de France)
Επιγραφικές και ιστορικές έρευνες
▶ Denis.Knoepfler@unine.ch

Tobias Krapf (ΕΑΣΕ-SNSF)
Ανασκαφή στην Αμάρυνθο και στην Αίγινα
Προϊστορική έρευνα (Ερέτρια, Αμάρυνθος)
▶ Tobias.Krapf@esag.swiss

Pauline Maillard (Παν/μιο Fribourg-ΕΑΣΕ)
Πήλινα ειδώλια
▶ Pauline.Maillard2@unifr.ch

Caterina Martini (ΕΑΣΕ)
SNSF-Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα Agora
▶ agora@esag.swiss

Sylvie Müller Celka (CNRS-Archéorient)
Αναλύσεις κεραμικής της Ερέτριας
▶ sylvie.muller-celka@mom.fr

Nina Nicole (Παν/μιο Γενεύης)
Κεραμική από τον 7ο αιώνα
▶ nina.nicole@bluwin.ch

Claudio Pacheco Martins (Παν/μιο
Λωζάννης)
Έρευνα του λιμανιού της Ερέτριας
▶ claudio.pachecomartins@unil.ch

Ferdinand Pajor (GSK)
Έρευνα της Ερέτριας τον 19ο αιώνα
▶ pajor@gsk.ch

Marek Palaczyk (Παν/μιο Ζυρίχης)
Αμφορείς των ελβ. ανασκαφών
▶ palaczyk@ub.uzh.ch

Laureline Pop (ΕfA - ΕΑΣΕ)
Γλυπτική στην Ερέτρια και την Αμάρυνθο
▶ Laureline.Pop@gmail.com

Karl Reber (ΕΑΣΕ)
Αμάρυνθος, Δρακόσπιτα στην Εύβοια
▶ Karl.Reber@unil.ch

Tamara Saggini (Παν/μιο Λωζάννης)
Έρευνα για την Αρχαϊκή περίοδο
Αμάρυνθος
▶ Tamara.Saggini@esag.swiss

Julie Schaer (Παν/μιο Λωζάννης)
Πρόγραμμα ADN (Ερέτρια - Αμάρυνθος)
▶ Julie.Schaer@unil.ch

Stephan G. Schmid (Παν/μιο Humboldt)
Σεβαστείο της Ερέτριας
▶ stephan.g.schmid@culture.huberlin.de

Marguerite Spoerri Butcher
(Ashmolean Mus., Παν/μιο της Οξφόρδης)
Νομισμάτα των ελβ. ανασκαφών
▶ margueritespoerri@gmail.com

Tibor Talas (Παν/μιο Λωζάννης - SNSF)
Γεωμορφολογία
▶ Tibor.Talas@unil.ch

Alexandra Tanner (Παν/μιο Ζυρίχης)
Αρχιτεκτονικές μελέτες
▶ alexandra.tanner@hotmail.com

Thierry Theurillat (ΕΑΣΕ-Παν/μιο Λωζάννης)
Ερέτρια και Αμάρυνθος
▶ Thierry.Theurillat@esag.swiss

Samuel Verdan (ΕΑΣΕ-Παν/μιο Λωζάννης)
Ηρώων της Ερέτριας και Αμάρυνθος
▶ Samuel.Verdan@unil.ch

Simone Zurbriggen (Παν/μιο Βασιλείας)
Ρωμαϊκή κεραμική της Ερέτριας
▶ Simonezurbriggen@hotmail.com

Εξωτερικοί συνεργάτες

External collaborators

Lucas Anchieri (Παν/μιο Λωζάννης)
Ηλέκτρα Αποστόλα (Παν/μιο Αιγαίου)
Holger Baitinger (LEIZA)
Valentin Boissonnas (HES-ARC)
Vanessa Boschloos (Παν/μιο Gent)
Ξένια Χαραλαμπίδου (VU Amsterdam)
Bela Dimova (Παν/μιο Πάντοβα)
Matthieu Ghilardi (CNRS-CEREGE)
Άγγελος Γκοτσίνας (ΕΑΗ)
Μυρσίνη Γκούμα (Wiener Lab)
Julien Gravier (Παν/μιο Μπορντό)
Αλεξία Ηλιάδου (αυτοαπασχολούμενη)
Παναγιώτης Καρκάνας (Wiener Lab)
Gudrun Klebinder-Gauss (Παν/μιο Salzburg)
Ευαγγελία Κυριαζή (BSA Fitch)
Stuart Lane (Παν/μιο Λωζάννης)
Maria Liston (Παν/μιο Waterloo)
Άννα Σάπφο Μαλασπίνας (Παν/μιο Λωζάννης)
Εύη Μαργαρίτη (Cyprus Institute)
Noémi Müller (BSA Fitch)
Paolo Persano (Scuola Normale Superiore)
Benoît Pittet (Archeodunum)
Μαρία Ρούμπου (Χαροκόπειο Παν/μιο)
Δημήτρης Ρούσσο (Wiener Lab)
Philip Sapirstein (Παν/μιο Τορόντο)
Azzurra Scarci (LEIZA)
Τατιάνα Θεοδωροπούλου (CNRS-CEPAM)
Γρηγόριος Τσόκας (Παν/μιο Θεσσαλονίκης)
Marilou de Vals (Παν/μιο Σορβόννης)
Tommy Vettor (Παν/μιο Σορβόννης)

Προσωπικό στις ανασκαφές και στο Μουσείο

Field and museum staff

Ευαγγελία Μπαντούνα, Αγγελική
Γιαννικοπούλου, Γιάννης Κικίδης,
Λέτα Κοντού, Τάκης Πετρογιάννης,
Νεφέλη Θεοχάρους, Γιαννούλα Τάγκα,
Ευαγγελία Τζαβέλα, Μαρία Βλάτα

Στην Ελλάδα

Ελβετική Αρχαιολογική Σχολή στην Ελλάδα

Σκαραμαγκά 4B, 104 33 Αθήνα

Τηλ. +30 210 822 14 49 E-mail: info@esag.swiss

Στην Ελβετία – In Switzerland

École suisse d'archéologie en Grèce

c/o Institut d'archéologie et des sciences de l'Antiquité

Anthropole - Université de Lausanne, CH-1015 Lausanne

Tel. +41 21 692 38 81 E-mail: admin@esag.swiss

www.esag.swiss

www.facebook.com/esag.swiss

www.instagram.com/esag.swiss

σε συνεργασία με

in collaboration with

Universität Zürich

Université de Neuchâtel

UNIVERSITÉ DE GENÈVE